

Pier Paolo Pasolini

KIÁLTVÁNY EGY ÚJ SZÍNHÁZÉRT

Az olvasókhöz

1. A színház, amit önök várnak, amennyiben totálisan új, soha nem lehet az a színház, amit várnak. Mert miközben új színházat várnak, szükségképpen csak olyannak tudják elképzelni, mint amilyenről már van fogalmuk: bármilyen, amit várnak, valamilyen formában már létezik. Senki sem akad önök között, aki egy darab vagy egy előadás láttán el-len tudna állni a kísértésnek, hogy ki ne jelentse: „EZ SZÍNHÁZ” vagy „EZ NEM SZÍNHÁZ”, ami azt jelenti, hogy a fejükben, jó mélyre gyökerezve, már él egy elképzelés a SZÍNHÁZRÓL. De az új dolgok, különösképpen a totálisan újak, mint köztudomású, soha nem olyanok, amilyenek elképzelik őket, hanem mindig konkrétak. Igazságuk és szükségszerűségük tehát erősten, bosszantó és kiábrándító: ha a régi beidegződésekkel közelítünk hozzájuk, felismerhetetlenek vagy vitat-hatók.

Ma tehát valamennyien új színházra várnak, ám mindenkinek van már róla valamilyen, a régi színház kebelén született elképzelése. Ezeket a jegyzeteket azért írtam kiáltványformában, hogy ami új kifejezés-re jut bennük, egyértelműen és ellentmondást nem tűrően jelenjék meg.

(Az itt következő kiáltványban Brecht neve egyáltalán nem fordul elő. Ő volt az utolsó színházi ember, aki a színházon belül tudott szín-házi forradalmat csinálni, mégpedig azért, mert az ő korában azt feltételezték, hogy a hagyományos színház létezik [és létezett is]. Ma ezzel szemben, mint kiáltvány egyes pontjaiból kiderül, az a hipotézis, hogy a tradicionális színház nincs többé [vagy éppen most szűnik meg]. Brecht korában tehát akár a legmélyrehatóbb reformokat is végre lehetett hajtani anélkül, hogy magát a színházat vitatták volna, sőt, a reformok célja éppen a színház hitelesebbé tétele volt. Ezzel szemben ma maga a színház vált vitatottá: e kiáltvány célkitűzése tehát paradox módon annak bizonyítása, hogy: a színháznak azzá kell lennie, ami nem színház.

Mindenesetre egy biztos: Brecht kora mindörökké véget ért.)

Kik lesznek az új színház címzettjei?

2. Az új színház nem általában a polgársághoz szól, amelynek tagjai a színházi közönséget alkotják; hanem csak a *polgárság legfejlettebb csoportjaihoz*.

Ebben a jegyzőkönyvi stílust idéző három sorban található a kiáltvány első forradalmi megállapítása.

Tulajdonképpen azt jelenti, hogy a színpadi szerző immár nem a mindenkor, a *per definitionem* színházi közönségnek írja művét, annak, amelyik szórakozni és olykor megbotránkozni jár a színházba.

Az új színház olyanokhoz szól, akiket az új színház sem *szórakoztat-ni*, sem *megbotránkoztatni* nem fog, mert a polgárság legfejlettebb csoportjainak képviselőiként mindenben *egyenértékűek* a darab szerzőjével.

3. Annak a hölgynek, aki a polgári színházak hűséges látogatója, és soha nem mulasztja el Strehler, Visconti vagy Zeffirelli egyetlen fontos „bemutatóját” sem, a legmelegebben ajánlom, hogy az új színház elő-adásain ne jelenjék meg. Ha mégis megjelenne szimbolikus és hivalkodó nercbundájában, a bejáratnál egy tábla fogadja, amelynek a felirata

a nercbundás hölgyet arra kéri, hogy az átlagos jegyár (ami nagyon alacsony lesz) harmincszorosát fizesse ki. Ezen a táblán az is szerepel majd, hogy a (huszonöt év alatti) fasiszták belépése ingyenes. Továbbá egy kérés is olvasható lesz rajta: senki ne tapsoljon. A füttyöt és a helytelenítés más formáit természetesen engedélyezik, az esetleges tapsok helyett azonban a nézőket a demokráciában való már-már misztikus hitre kéri majd, mert ez teszi lehetővé a teljesen elfogulatlan és idealista párbeszédet a darab által felvetett vagy vitatott (függőben hagyott!) kérdésekről.

4. A *polgárság legfejlettebb csoportjain* azt a városoként néhány ezer értelmiségit értjük, akiknek kultúra iránti érdeklődése bármily naiv és provinciális is, de *valódi*.

5. Általában és túlnyomórészt olyanok tartoznak ezekbe a csoportokba, akik „haladó baloldali értelmiségiként” szokták meghatározni magukat (beleértve azokat a katolikusokat is, akik Olaszországban az újbaloldal megteremtésén fáradoznak); kisebbik hányadukat a crocei liberális laicizmus még élő *elitje* és a radikálisok alkotják. Ez a lista természetesen sematikus és erőszakolt - de az is akar lenni.

6. Az új színház tehát sem nern akadémikus', sem nem avantgárd színház2.

Nem illeszkedik bele semmiféle hagyományba, de nemis lázad ellene. Egyszerűen nem vesz róla tudomást, „egyszer s mindenkorra meg-haladja.

A Beszélő színház

7. Az új színházat, ha kissé banálisan és jegyzőkönyvi stílusban is, „Beszélő színháznak” nevezhetjük.

Ebben a meghatározásban benne foglaltatik az elhatárolódása mind a hagyományos színháztól, mind a hagyományos színház elleni tiltakozás bármely formájától.

Egyáltalán nem rejti véka alá³, hogy kifejezetten az athéni demokrácia színházához nyúl vissza, átugorva az egész legújabb polgári szín-házi hagyományt, nemis beszélve a reneszánsz színház vagy Shakespeare modernkori tradíciójáról.

8. A Beszélő színház előadásaira azzal az igénnyel jönnek, hogy inkább hallani, semmint látni akarjanak (az utóbbi „korlátozásra” azért van szükség, hogy érthetőbbek legyenek a hallott szavak, *vagyis az eszmék*, amelyek *ennek a színháznak a valódi főszereplői*).

Mivel száll szembe a Beszélő színház?

9. A létező színházaknak két fajtája van. Ezt a két színházípusot komoly terminológiával a legkülönbözőképpen lehet definiálni, úgymint: hagyományos színház és avantgárd színház; polgári színház és antipolgári színház; hivatalos és ellenzéki színház, akadémikus és *underground* színház stb., stb. De e komoly meghatározások helyett mi inkább két szellemes definíciót szeretnénk használni, és pedig: a) (Moravia találó elnevezésével élve) Locsogó színház és b) Mozgó vagy Üvöltő színház.

Hogy értsük egymást: a Locsogó színház olyan színház, ahol a beszédet locsogás helyettesíti (ahelyett például, hogy humor, gúny vagy jólvevetség nélkül azt mondanák: „Szeretnék meghalni”, keserűen ezt rebegik: „Jó estét”); a Mozgó vagy Üvöltő színház az a színház, ahol a beszédet megszenteltelenítik, sőt megsemmisítik a pusztá fizikai jelenlét érdekében (lásd később).

10. Az új színházat tehát azért hívják Beszélő színháznak, mert szembenáll:

1. A Locsogó színházzal, amely naturalista környezetrekonstrukciót és cselekményszerkezetet igényel, enélkül

¹ Régi vagy modern színházak bársonyszékekkel. Állandó színházi társulatok (Piccolo Teatro stb.).

² Pincék, használaton kívüli régi színházak, az állandó színházak másodvonala stb. ³ A maga neofita őszinteségében

- a) az eseményeket (gyilkosságok, rablások, táncok, csókok, ölelések, némajátékok) nem lehetne megjeleníteni;
 b) nem lenne értelme a „Szeretnék meghalni” helyett „Jóestét” mondani, mert hiányozna a hétköznapi valóság atmoszférája.
- II. De szembeszáll a Mozgó vagy Üvöltő színházzal is, amely a naturalista szerkezet megsemmisítésével és a szövegek megszenteltetésével ugyan lázad az előbbi ellen, de annak legfőbb alkotóelemét, vagyis a *színpadi cselekményt* nem iktatja ki (sőt túlzásba viszi).

Ebből a kettős szembenállásból fakad a Beszélő színház egyik legfőbb sajátossága: vagyis (az athéni színházhoz hasonlóan) a *színpadi cselekmény csaknem teljes hiánya*.

A színpadi cselekmény hiánya természetesen a rendezés csak-nem teljes eltűnését is maga után vonja - a fények, a díszletek, a jel-mezek stb. a legnélkülözhetetlenebbre korlátozódnak (a mi új színházunk, mint látni fogjuk, nem is lehet más, mint a RITUS új, még soha ki nem kíséreltetett formája: de azért az előadás kezdetét és végét jelző fényeknek továbbra is fel kell gyulladniuk és ki kell hunygniuk).

11. A Locsogó és a Mozgó vagy Üvöltő színház ugyanannak a polgári kultúrának a terméke. Ami közös bennük: a szó, a beszéd gyűlölete.

Az első olyan rítus, amelyben a polgárság többé-kevésbé idealizált, de azért mindig felismerhető formában tükrözi vissza önmagát.

A második olyan rítus, amelyben a polgárság (saját antipolgári kultúrája révén a kultikus színház tisztaságát visszaállítva) egyrészt mint rítusterepítőre magára ismer (kulturális okok miatt), másrészt pedig átéli a provokálás, az ítékezés és a botrányleltés örömeit (és ezzel ugyan-csak saját eszméi megerősítését éri el).

12. A Mozgó vagy Üvöltő színház tehát a polgári ellenkultúra terméke, vitába száll a polgársággal, és ugyanolyan romboló, kegyetlen és bomlasztó módszereket alkalmaz vele szemben, mint (az örületet a praktikummal vegyítő) Hitler a koncentrációs táborokban.

13. Ha mind a Mozgó vagy Üvöltő, mind a Beszélő színház a polgárság antipolgári kulturális csoportjainak a produktuma, akkor mi a kettő közötti különbség?

Hát ez: a Mozgó vagy Üvöltő színház a megbotránkoztatni kívánt - akár jelen sem lévő - polgársághoz szól (nélküle ugyanúgy elképzelhető lenne, mint Hitler a zsidók, lengyelek, cigányok és homoszexuálisok nélkül), a Beszélő színház viszont *ugyanazokhoz a kulturálisan fejlett csoportokhoz szól, amelyek létrehozta*.

14. A Mozgó vagy Üvöltő színház *underground* illegálisában cinkostársakat keres harcához azok között, akikhez szól, vagy az aszkézisnek ugyanazt a formáját várja el tőlük; mindent összevetve tehát ez a színház a kulturálisan fejlett csoportok számára, amelyek létrehozták és fogyasztják, saját antipolgári nézetei rituális megerősítését jelenti: ugyanazt a rituális megerősítést, amit polgári szemléletével a hagyományos színház jelent saját, átlagos és normális közönsége számára.

A Beszélő színház előadásain ezzel szemben - noha itt is lesz majd megerősítés és bizonyítás (nem véletlenül tartoznak ugyanabba a kultúr- és eszme körbe a szerzők és a befogadók) - mindenekelőtt vélemény- és eszmeveszélyre kerül sor, a sokkal inkább kritikus, sem-mint rituális kapcsolat keretében.

Címzettek és nézők

15. Vajon elképzelhető-e a gyakorlatban, hogy a címzettek és a tényleges nézők azonosak legyenek?

Ugy gondoljuk, hogy a polgárság kulturálisan fejlett csoportjai Olaszországban ma már kitesznek egy közönségnyt, tehát a gyakorlatban is létrehozhatják saját színházukat; a Beszélő színház a szerző és a néző kapcsolatát tekintve is merőben új jelenség a színház történetben.

Mégpedig az alábbi okok miatt:

a) a Beszélő színházat, mint láttuk, a polgárság legfejlettebb csoportjainak szorosán vett kulturális körei igénylik, teremtik meg és fogadják be;

b) következőképpen a színház újjászületésének egyetlen útját jelenti egy olyan országban, amelynek polgársága képtelen nem provinciális és akadémikus színházat csinálni, munkásosztályától pedig maga a probléma is távol áll (ezért annak lehetősége, hogy saját közegében saját színházat csináljon, pusztán elméletileg létezik: te-

oretikusan és *retorikusan*, ahogy a „népszínház” létrehozására tett kísérletek kudarcra is bizonyítja, amely színházzal *közvetlenül* próbálták eljutni a munkásosztályhoz);

c) egyedül a Beszélő színház - amely, mint láttuk, minden lehetséges kapcsolatot felrúg a polgársággal, s kizárólag annak kulturálisan fejlett csoportjai felé fordul - juthat el a munkásosztályhoz, mégpedig nem csupán elméletileg és retorikailag, hanem ténylegesen is. *Mert a munkásosztályt valóban közvetlen kapcsolat fűzi az értelmiség élcsapatához*. Ez a marxista ideológia hagyományos és cáfol-hatatlan tétele, amit még az eretnekeknek és az ortodoxoknak is el kell fogadniuk mint természeti törvényt.

16. Ne értsenek félre! Amit itt hangoztatok, nem dogmatikus sztalinista, togliaitánus, vagyis konformista munkásfelfogás. Sokkal inkább Majakovszkij, Jeszenyin és az akkoriban velük együtt dolgozó többi meghatározó és kiváló ifjú nagyszabású illúzióját idézem most fel. Eszmeileg nekik ajánljuk színházunkat. Szó sincs itt tehát hivatalos munkás-felfogásról: még ha a Beszélő színház elviszi is majd (díszlet, jelmez, hangszerek, magnetofonok és arcjáték nélküli) darabjait a gyárakba, a kommunista kultúrkörökbe, vagy akár még '45-ös vörös zászlókkal díszített hodályokba is.

17. A 15. és 16. pontot úgy olvassák, mint e kiáltvány legfontosabb pontjait.

18. A kiáltványban körvonalazott Beszélő színház tehát gyakorlati vállalkozás is.

19. Nincs kizárva, hogy a Beszélő színház kifejezetten munkásoknak szánt előadásokkal is kísérletezni fog: de valóban csak kísérlet-képpen, mert az egyetlen helyes elképzelésre, amely egy ilyen színházban munkások jelenlétét implikálja, a 15/c. pontban utaltunk.

20. A vállalkozásként vagy kezdeményezésként létrehozott Beszélő színház programjai ezért nem a szokásos ritmust követik. Nem lesznek főpróbák, bemutatók, ismétlések. Egyidejűleg két vagy három elő-adásra készülnek elő, ezeket aztán egyszerre játsszák a színház állandó székhelyén vagy másutt (gyárakban, iskolákban, klubokban), ahol a kulturálisan fejlett csoportok, a Beszélő színház közönsége megtalálható.

Nyelvészeti zárójel: a nyelv

21. Milyen nyelven beszélnek a polgárság kulturálisan fejlett csoportjai? Mint ma mára polgárság zöme, olaszul, vagyis egy egyezményes nyelven, amely azonban nem „magától”, afonológiai közterek természetes felhalmozódásával alakult ki: vagyis nem történelmi, politikai, adminisztratív, katonai, iskolai és tudományos hagyományok akkumulálásával (kivételet csak az irodalmi hagyományok jelentenek). Az olasz nyelvi konvenciót egy adott pillanatban (tegyük fel, 1870-ben) és felül-ről határozták meg (először az udvarokban, szinte kizárólag az iroda-lom, s csak igen kis részben a diplomácia szintjén, később pedig - a piemontiak és a Risorgimento polgársága - már állami szinten).

Az írott nyelv szempontjából egy ilyen, mégoly mesterséges és pusztán gyakorlati célú szabályrendszer kötelezővé tétele akár elkerülhetetlennek is tűnhet. És az írott *olasz nyelv* egységessé válása (földrajzilag és társadalmilag egyaránt) kétségtelenül meg is valósult az egész országban. *A beszélt* olasz nyelvazonban egyszerűen képtelen volt ehhez a nemzeti és gyakorlati érdekek diktálta szabályrend-szerhez idomulni. Egyébként még ma is nevelésnek tűnik az az igény, hogy egy, csak az *irodalomban használt* nyelvet, mesterségesen kidolgozott fonetikai szabályaival együtt, kötelezővé tegyék egy analfabéta nép számára (mert 1870-ben a lakosságnak több mint kilencven százaléka írástudatlan volt). Ma már mégis tény, hogy az olaszok az ország bármelyik földrajzi pontján vagy társadalmi szintjén ugyanúgy *írnak le* egy mondatot, ha azonban *kiejtik*, annyiféleképpen ejtik, ahányan vannak.

Nyelvészeti zárójel:

a beszélt nyelv és a színpadi dikció konvencionálitása

22. A tradicionális olasz színház elfogadta a beszélt olasz nyelvnek ezt az, úgymond, rendeletileg előírt egyezményességét. Vagyis elfogadott egy nem létező olasz nyelvet. Erre a konvencióra, vagyis a semmire, a nem létezőre, a holtra alapozta aztán a színpadi beszéd konvencióját. Az eredmény visszataszító. Különösképpen akkor, amikor az akadémikus színház „modern” köntösben, Locsogó színházként jelenik meg. A „Jó estétnek”, ami példánkban a „Szeretnék meghalni” helyett áll, amit ugye nem mondanak ki, a beszélt olasz nyelvben annyiféle kiejtése van, ahány olasz nyelvi közösség létezik. A színházban ezzel

Csehovtól Ionescótól és a szörnnyű Albee-ig

A csodálatos Living Theatre

Artaud-tól a Living Theatre-ig és Grotovskii-ig igen színvonalas példái vannak ennek a színház típusnak

Azt persze nem merem állítani, hogy ezek a kulturálisan fejlett csoportok olykor-olykor nem botránkoznak meg, főleg pedig hogy nem csalódnak. Különösen, amikor a darabok nyitva hagyják a kérdéseket, vagyis csak felvetik, de nem oldják meg a problémákat

szemben egyetlen kiejtést ismernek (a színészek eszerint mondják a szöveget). A színházban tehát olyan olasz nyelven kell „locsozni”, amelyen a valóságban senki nem locsog (még Firenzében sem).⁸

23. Ami pedig a lázadó színházat illeti (így nevezzük most a Mozgó vagy Üvöltő színházat), hát ott a beszélt nyelv problémája vagy fel sem merül, vagy teljesen háttérbe szorul. Ebben a színházban a beszéd a fizikai jelenlét kiegészítőjeként, szolgálólányaként van jelen. Ez azt a hivatalát általában egyszerű, megszenteltelítő utánzással tölti be - vagyis a mozgást igyekszik imitálni, ezért gyakran csak indulatszavakat - nyögéseket, nyúsításeket vagy üvöltéseket - hallat. De van, amikor a (nem létező, egyezményes, olasz beszélt nyelven alapuló) egyezményes színpadi beszéd karikatúrájaként jelenik meg.

24. Pedig a Locsogó színháznak Olaszországban lenne egy ideális eszköze: a nyelvjárás és a tájnyelvisített koiné.⁹ De nem él ezzel az eszközzel, részben gyakorlati okok miatt, részben provincializmusból, részben félművelt esztétizmusa, részben pedig közönsége nacionalista törekvéseivel szembeni szerializmusa következtében.

Nyelvészeti zárójel: a Beszélő színház és az olasz beszélt nyelv

25. Önmeghatározásából mindazonáltal a Beszélő színház is kihagyja a nyelvjárás vagy a tájnyelvisített koinét. Vagy ha belevészi is, csak kivételként, és tragikus módon az irodalmi nyelvel azonos szintre helyezve.

26. Az ország legfejlettebb csoportjai által létrehozott és fogyasztott Beszélő színház tehát nem tehet mást, mint hogy darabjait az egyezményes írott és olvasott nyelven írja (a kizárólag beszélt dialektusokat pedig csak olykor-olykor emeli az írott és olvasott nyelv szintjére).

27. A Beszélő színháznak természetesen el kell fogadnia az egyezményes olasz beszélt nyelvet is; attól a pillanattól kezdve, hogy darabjait azért írja, hogy előadja, vagyis jelen esetben *elmondja* azokat.

28. Nyilvánvaló, hogy itt súlyos ellentmondás feszül:

- a) hiszen ebben a speciális (és fontos) esetben a Beszélő színház pontosan úgy viselkedik, mint a legvisszataszított polgári színház, mert elfogad egy nem létező konvenciót, vagyis egy olyan egységes olasz nyelvet, amelyen egyetlen élő olasz sem beszél;
- b) hiszen miközben szakítani akar a polgársággal és másokhoz (értelmiség, munkásság) kíván szólni, elfogadja a polgári csomagolást: mert csak a jelenlegi polgári társadalom további alakulása teszi elképzelhetővé, hogy az egyezményes olasz nyelv fonetikai - történeti -- fejlődése során üresen maradt „lyukakat” ki lehessen tölteni, és egyszer eljuthassunk a beszélt nyelv ma még csak elvontan és önkényesen feltételezett egységéig.

29. Hogyan lehet feloldani ezt az ellentmondást? Mindenekelőtt kerülni kell a kiejtésben minden purizmust. A Beszélő színházban a darabok olasz beszélt nyelvét csak addig a pontig szabad egységesíteni, amíg *reális*, létező marad: vagyis a tájnyelvisített és a pszeudo-firenzei nyelv kánonja között húzódo határig, azt soha át nem lépve.

30. Hogy ez a valóságos fonetikai konvenció (azaz a hatvanmillió kivételből álló olasz nyelven) alapuló egyezményes színpadi nyelv ne váljék újakadémizmussá, elegendő, ha:

- a) állandóan szem előtt tartjuk a problémát¹⁰;
- b) hűek maradunk a Beszélő színház alapelveihez, *vagyis az olyan színházhoz, amely mindenekelőtt a legdemokratikusabb és a legracionálisabb formában folytatott vita, eszmecsere, irodalmi és politikai küzdelem: vagyis elsősorban a jelentésre és az érteleme érzékeny, a formalizmus minden fajtáját elveti, ami a beszélt nyelv szint-jén fonetikai örömet és esztétizmust jelent.*

31. Mindehhez valódi nyelvi átképző iskola alapítására van szükség; csak így rakhatjuk le a Beszélő színházban a szövegmondás alapjait: olyan szövegmondását, amely nem közvetlenül a nyelvre, hanem a szavak jelentésére és a mű értelmére koncentrálnak.

Kivételes éleslátással és őszinteséggel párosuló maximális erőfeszítés árán el lehet érni, hogy a színész alaposan felülvizsgálja saját magáról alkotott elképzeléseit.

⁸ A szöveg tehát sarut hord, miközben a színész, akár öntudatlanul is, koturnuszt. (Olaszországban ezért nem népszerű a színház még a polgárság körében sem)

⁹ Olaszországban valóban azok a színházak a legelviselhetőbbek, ahol a színészek dialektusban beszélnek (ilyenek a regionális színházak, különösen a venetói vagy a nápolyi, a nagyszerű Eduardo de Filippóval), vagy tájnyelvisített koinét használnak (mint a kabarek-ban). Ezekben a színházakban azonban, sajnos, gyakran találkozunk olcsó és vulgáris megoldásokkal is.

¹⁰ Eddig (néhány kivételtől, mondjuk, Dario Fotói eltekintve) még egyetlen olasz színházi ember sem vetette fel ezt a problémát, és mindig jól fogadták az olasz beszélt nyelvi konvenció azonosítását a színpadi beszéd konvenciójával, akár a legostobább, legegzenáltabb és leginkább akadémikus mesterektől is. Carmelo Bene esete egyenesen rendkívüli: az ő Mozgó és Üvöltő színházában olyan színpadi beszédet használtak, ami saját magát gyalázza, még pontosabban: szarja le.

32. Mi a színház? „A SZÍNHÁZ SZÍNHÁZ.” Ma mindenkinek ez a válasza: színházon tehát ma „valamit”, jobban mondva: „valami mást” értenek, amit csak önmagával lehet magyarázni, és amit kizárólag karizmatikusnak szabad elképzelni.

A színész az első számú áldozata ennek a színházi miszticizmusnak, amely legtöbbször ostoba, hiú és nevetséges figurát csinál belőle.

33. De mint láttuk, a mai színháznak két típusa van: a polgári és az antipolgári színház. Így tehát színész is kétféle van.

A polgári színház (mint előadás, nem mint szöveg) a társadalmi élet-ben találja meg önmaga visszaigazolását: gazdag és jóvaló emberek fényűzése, akik a kultúrában is privilégiumokat élveznek.¹²

Hát ez a színház van ma válságban: kénytelen tudomásul venni a helyzetét, és elismerni, hogy a társadalmi élet centrumából lassan a perifériájára szorul, mint valami túlhaladott, önmagát túlélt dolog.

A diagnózist nem volt nehéz felállítani. A hagyományos színház gyorsan felismerte, hogy az új típusú társadalomban többé-kevésbé azonos szintre került hatalmas kispolgári tömegek saját igényeiknek sokkal megfelelőbb, korszerűbb társadalmi megnyilatkozással helyettesítették: tudniillik a mozival és a televízióval. Azt sem volt nehéz megérteni, hogy visszafordíthatatlan folyamat ment végbe a színház történetében: az athéni „démosz” és a régi kapitalizmus *elítje* egyaránt a múlt homályába vesztett. Brecht kora mindörökké véget ért!

Miközben tehát a hagyományos színház történelmileg elhasználdott, egyfelől a rövidlátó és legalább annyira makacs konzervativizmus, másfelől pedig az állandó visszasírás és a megalapozatlan remények légköre alakult ki körülötte.

A hagyományos színház (kissé ugyan zavarosan) ezt a tényt is diagnosztizálni tudta.

Amit a hagyományos színház a legcsekélyebb mértékben sem volt képes diagnosztizálni, az a saját definíciója. Egyszerűen Színháznak nevezi magát, és kész. Pedig meg a legunalmasabb, legszürkébb színész is érzékeli valamennyire a kivénhedt és megkopott polgári közönség előtt, hogy már korántsem diadalmos és maximálisan szentesített társadalmi eseményben vesz részt, ezért hajlamos jelenlétét és (a legkevésbé sem igényelt) teljesítményét misztikus cselekedetként feltüntetni: „színházi szertartásként”, amelyben a Színház vakító fény-ben jelenik meg: és mint minden hazugság, türelmetlen, demagóg és erőszakos módon bizonygatja saját igazát.

34. Lássuk most a másik színésztípust, az antipolgári polgári színház, a Mozgó vagy Üvöltő színház színészét.

Erre a színházra, mint láttuk, az alábbiak jellemzők:

- a) a művelt polgári közönséghez szól. Be akarja vonni féktelen és meglehetősen ambivalens polgárellelens tiltakozására;
- b) állandó színhelyén kívül is bemutatja előadásait;
- c) visszautasítja a beszédét, tehát az ország vezető rétegeinek nyel-vét, egyfajta torz és diabolikus hanghalmaz vagy az egyszerű, provokatív, botrányos, érthetetlen, obszcén, rituális mozgás érdeké-ben.

Hogy mi az oka mindennek? Annak pontatlan, de legalább annyira hatásos diagnózisa, hogy mivé lett, vagy egyszerűen, hogy mi a szín-ház. Vagyis? A SZÍNHÁZ SZÍNHÁZ - még mindig. Míg azonban a polgári színház számára ez nevetséges és valamiféle diadalmos miszticizmussal együttjáró tautológia addig az antipolgári színház számára a színház szakrális művoltának valódi - és tudatos - definíciója.

A színháznak ez a szakralitás a egy primitív, kezdetleges, engesztelő, jobban mondva orgiasztikus¹³ rítusként megkonstruált színház újjá-élesztésén alapul. A modern kultúra jellegzetes művelete ez: egy kultikus forma a formalizmus irracionálisát olyan valamivé kristályosítja, ami inautentikusként (vagyis esztétizmusból) születik, aztán válik autentikussá (vagyis a gyakorlaton felül és azzal szemben álló élettípussá).¹⁴

Néhány esetben ez a fogyasztói kultúra kretén evilágisága elleni indulat szülte archaikus vallásosság végül valóban a modern vallásosság egyik autentikus formájává válik (ennek azonban már semmi köze az ősi paraszti világhoz, annál több a modern ipari életformához). Gondoljunk csak a Living Theatre csaknem szerzetesrendi összetartozására, a „csoportra”, amely az olyan hagyományos csoportot helyettesíti, mint például a család, a kábítószere mint tiltakozásra, a „dropping out”-ra vagy önkizárásra mint a -- legalábbis a verbalitás és a gesztusok szintjén megnyilatkozó - erőszak egyik módjára, egyszóval az

¹² Meg a kritikus

¹³ Legalábbis a hivatalos kultúrában, ami abból az előjogukból következik, hogy tanulhattak Dionüszosz-l...

¹⁴ Ismét beuszik itt Hitlernek a kiáltvány más pontjaiban már idézett alakja

előadásra minta lázadás vagy - ahogyan ma szokás nevezni - a gerillaharc egyik megnyilvánulási formájára.

Az esetek többségében azonban ez a színházfelfogás is a *polgári színház tautológiájává válik*, mivel ugyanazoknak a kikerülhetetlen szabályoknak engedelmessékedik.¹⁵ Vagyis a kultusz egy, a színházban megvalósuló életformából a „színház kultuszává” válik. Es a fekete leplekbe burkolózó, drogtól kába színész mint kettelelkű, mert a televízióban is fellépő, vagyis integrálódott figura, ettől az általános kulturális jelentéstől, ettől a másodrendű esztétizmustól válik neveltségessé.

A Beszélő színház színésze

35. Szükségszerű tehát, hogy a Beszélő színház színésze, amennyiben színész, megváltoztassa a természetét: már nem kell, a szó fizikai értelmében, olyan ige hirdetőjének éreznie magát, amely a kultúrát a színház egy szakrális ideáján szűri át: *egyszerűen kultúrembernek kell lennie*.

Sikerét nem kell többé személyes bűverejére (polgári színház) vagy egyfajta hisztérikus, médiumszerű képességre (antipolgári színház) alapoznia, hol a néző látványosságigényének demagóg kizsákmányolásával (polgári színház), hol hitegetésével, miszerint egy szakrális rítus részesevé teszi (antipolgári színház).

Sikerét kizárólag a szöveg megértésének képességére kell alapoznia.¹⁶ Nem egy, a szövegen átszejő üzenet (a Színház!) tolmácsolójának kell lennie, hanem a szöveg élő hordozójának.

A gondolatot kell áttetszővé tennie: és annál jobb színész, minél inkább úgy érzi a néző, szövegmondását hallgatván, hogy ő valóban érti a szöveget.

A színházi „rítus”

36. A színház minden esetben, mindenkor és mindenhol RÍTUS.

37. Szemiotikailag a színház olyan jelek rendszere, amelyek nem szimbolikusak, hanem ikonikusak, élők, magának a valóságnak a jelei. A színház a testet testtel, a tárgyat tárggyal, a cselekedetet cselekedettel jeleníti meg.

A színházi jelek rendszerének *esztétikai szinten* természetesen saját specifikus kódjai vannak. *Pusztán szemiotikai szinten* azonban (a filmhez hasonlóan) nem különül el a valóság jelrendszerétől.

A színház szemiotikai archetipusai tehát azok a jelenetek, amelyek nap mint nap a szemünk láttára és a fülünk hallatára zajlanak az utcán, a házban, a nyilvános helyeken stb. Ebben az értelemben maga a valóság is színi előadás - aminek nagyrészt tudatában is van. Saját kódokkal is rendelkezik (ajólneveltség, a jó magaviselet, a testi szükségletek szabályai stb.): egyszóval rítus mivoltával is tisztában van.

A színház archetipikus rítusa tehát a TERMÉSZETI RÍTUS.

38. Az élet színházától elkülönült első színház elméletileg kultikus jellegű volt: nem tudjuk pontosan, mikor született meg a színház mint „misztérium”. De minden hasonló történelmi, illetve prehistoriai szituációban ismételtelen megszületik. Minden „kezdeti” időszakban, minden „sötétség korában” vagy középkorban.

Az első színházi rítus tehát, mint engesztelés, ördögűzés, misztérium, orgia, varázstánc stb. KULTIKUS RÍTUS.

39. Az athéni demokrácia feltalálta a világ legnagyobb - verses - színházát mint POLITIKAI RÍTUS.

40. A polgárság első forradalmával, a reformációval egyidejűleg új színháztipust teremtett (melynek története talán a céhszínházzal, de bizonyosan az Erzsébet-kori színházzal és a spanyol aranykor színházával kezdődik, és maig tart). A polgárság teremtette színház kezdettől realista, ironikus, kalandos, szórakoztató volt, és ahogy ma mondanánk, tömegigényeket elégített ki - még ha Shakespeare-ről vagy Calderónról volt is szó. És a polgárságnak a legfényesebb, poétikai szempontból is a legfennköltebb világi ünnepe volt, legalábbis Csehovig, azaz a második, liberális polgári forradalomig. A polgárság színháza tehát TÁRSADALMI RÍTUS.

41. A polgárság „forradalmi nagyságának” letűnével párhuzamosan a színháza képviselte TÁRSADALMI RÍTUS is elvesztette jelentőségét. A polgárság konzervativizmusa következtében azonban ez a

társadalmi rítus egyfelől tovább él, másfelől új tartalommal töltődik fel. Ezzel, mint láttuk, szinte teljes mértékben az antipolgári polgári színház ruházta fel, amely a polgárság hivatalos színháza (és maga a polgárság) elleni tomboló dühének céltáblájául elsősorban annak hivatalos, establishment jellegét tűzte ki, azaz a kultikusság hiányáért kár-hoztatja.

Az *underground* színház, mint mondtuk, megkísérli újra birtokba venni a színház - mint orgiasztikus misztérium és lelki ráhatás - kultikus gyökereit: mindazonáltal a kultúrával át nem itatott esztétizmus e művelet során azt eredményezi, hogy e *kultusz valódi tartalma maga a színház lesz*, ahogy minden formalizmus tartalma magának a formának a mítosza. Azt tehát nem lehet mondani, hogy a Mozgó vagy Üvöltő színház erőszakos, szentségtörő, obszcén, megszenteltelenítő-felszentelő rítusa minden tartalmat nélkülözne, vagy hogy inautentikus lenne, hiszen legtöbbször a színház valódi kultusza hatja át.

Az ilyen színház rítusa tehát SZÍNHÁZI RÍTUS.

A Beszélő színház és a rítus

42. A Beszélő színház nem ismeri el sajátjaként a felsorolt rítusok egyikét sem.

Dühösen, felháborodva és undorral utasítja vissza, hogy SZÍNHÁZI RÍTUS lenne, vagyis hogy egy olyan őskori, dekadens és kulturálisan jelentéktelen kultikus szellemből született tautológia szabályainak engedelmessékedjen, amelyet a polgárság könnyen integrálhat ugyanannak a botránynak a segítségével, amit kelteni akar.

Visszautasítja, hogy a polgárság TÁRSADALMI RÍTUSA lenne, sőt, nem is akar a polgársághoz szólni, teljesen kirekeszti azt, becsapja az ajtót az orra előtt.

Arisztotelész Athénjének POLITIKAI RÍTUSA viszont nem lehet, lévén hogy annak néhány tízezer főnyi „sokasága” - az egész város-elfért csodaszép szabadterei színházában.

Nem lehet végül KULTIKUS RÍTUS sem, mert az új technológiai középkor, úgy tűnik, kiveti magából, mert antropológiailag minden korábbi középkortól különbözik...

Mivel címzettjeihez, „a polgárság kulturálisan legfejlettebb csoportjaihoz”, valamint a munkásosztály legöntudatosabb rétegeihez olyan szövegekkel fordul, amelyek a (mégoly költői) beszédre és olyan témákra épülnek, amelyek bármely konferencián, politikai röpgyűlésen vagy tudományos vitán elhangozhatnának, a Beszélő színház maradtalanul a kultúrából születik, és azon belül hat.

Rítusát tehát nem lehet másképp definiálni, csak KULTÚRÁLIS RÍTUSKÉNT.

Összefoglalás

43. Összefoglalva tehát: a Beszélő színház gyökeresen új színház, mert egy új típusú közönséghez fordul, teljesen és örökre kiütve a nyeregéből a hagyományos polgári közönséget.

Újdonsága pontosan abban áll, hogy a beszédre épül: vagyis a polgárság két jellegzetes színházával, a Locsogó, valamint a Mozgó vagy Üvöltő színházzal való szembenállásában, amelyek között lényegi azonosság van, hiszen a) mindkettőnek ugyanaz a közönsége (csak az első szórakoztatja, a második pedig megbotránkoztatja); b) mindkettő egyformán gyűlöli a beszédet (az első hipokrita módon, a második irracionálisan).

A Beszélő színház saját „színpadi terét” nem a külső környezetben, hanem a fejekben keresi.

Technikailag ez a „színpadi tér” frontális lesz: a szöveg és a színészek állnak szemben a közönséggel: az egymás szemébe néző vita-partnerek teljes kulturális azonossága a valódi, így a színpadi demokrácia biztosítóka is.

A Beszélő színház nem azért népszínház, mert közvetlenül vagy retorikájában fordul a munkásosztály felé, hanem mert - ugyan indirekt módon, egyetlen közönsége, a fejlett polgári értelmiség közvetítésével, de - valóban ezt teszi.

A Beszélő színháznak nem érdeke a szórakoztatás vagy a nagyvilágítás stb.: egyetlen, a szerzők, a színészek és a nézők szempontjából is azonos érdeke kulturális érdek; ezért amikor az említettek össze-gyűlnek, „kulturális rítust” végeznek.

Nuovi Argomenti, 1968. január-március

Pintér Judit fordítása

¹⁵ Az antipolgári színház nem létezhetne: a) a polgári színház nélkül, amely ellen lázad, és (ez végső célja) amelyen felül akar kerekedni; b) a megbotránkoztatandó polgári közönség, legalább mint közvetítő nélkül.

¹⁶ Nagy jóakarattal és gyakran igen jóhiszeműen ezt teszik a komoly színészek is: ám gyenge kritikai sikerrel. Figyelmüket valójában a színház tautologikus ideája köti le, ami a vizsgált szöveg anyagától és stílusától történetileg idegen anyagokat és stílusokat implikál (ha Csehov előtti vagy Ionesco utáni darabokról van szó).

Pier Paolo Pasolini

MÁMOR

„Les causes sont peut-être inutiles aux effets” De Sade
Az okozatokhoz talán szükségtelenek az okok

PROLÓGUS

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Szophoklész árnya az, ki hozzátok beszél.
Önkényesen vagyok itt, rendeltetésem, hogy oly nyelvet
vezessek be, mely egyszerre túl könnyű és túl nehéz:
nehéz egy olyan társadalom nézői számára,
amely történelmének egyik legsötétebb pillanatát éli,
könnyű a költészet kis számú olvasóinak.
Fülelnetek kell majd.
Ennyi elég. Ami a többit illeti,
kövessétek, amint csak bírjátok, kissé illetlen eseményeit
e tragédiának, mely végződik, de nem kezdődik - addig a
pillanatig, melyben árnyam ismét feltűnik. Abban a
pillanatban a dolgok megváltoznak majd; a szavaknak
pedig bizonyos kellemük lesz,
mely tárgyyszerűségükből következik.

I. EPIZÓD

APA

Ah!
Segítség!
Aaaaaah! Nem... Meg akarom érinteni a térded...
A térded mögött... az inaknál!
Aaaaaah... A kertekben...
Hova mész... te fiú, apám!
A pályaudvar, ott lenn, a pályaudvar... Aaaaah,
ítt a lábam, egy hároméves fiúcska kis lábai.
Miféle játék ez, fiú, te nagy fiú! Milyen az
arcod? Hadd lássam az arcodat! Segítség!
Nincs már itt!
Elment!
Utánamegyek, mama... nincs már itt...
Hova ment?... Nem bírom ki
nélküle... Mama, mama, aaaaah!

ANYA

Mi van veled? Mi bajod? Ébredj fel!
Gyerünk, ébredj!
Oooh, kinyitottad végre a szemed!
Mi gyötört? Álmodban beszéltél. Megmondtam neked,
nem kellett volna idejőnnöd a kertbe,
rögtön evés után, Sápadt vagy,
látszik, hogy az étel megfeküdte a gyomrodat. Mit álmodtál?

APA

Nem tudom.
Nem jó a gyomrom, és nyomást érzek
minden idegemben, mintha valami légbuborék
jönne föl a testem leglágyabb részeiből
neki egyenesen a koponyacsontomnak,
mintha egy fazékból akarna kipárologni. Repülök!
Könnyű vagyok, mint egy korhadt, kiszáradt nádszál, repülök!
Szinte már csontjaim sincsenek - vagy ha vannak, üresek.
infarktusom volna? Így kezdődik? ANYA
Ugyan már, csak rossz az emésztésem.
Megártott a nap...
a levegőben is még a tegnapi pára.
De mit álmodtál?

APA

Nem tudom, ismétlem, nem tudom.

ANYA

Fiúkról beszéltél, akik játszanak...
anyádat hívtad és apádat...

APA

És még?

ANYA

Várj csak - egy pályaudvarról beszéltél...
és kertekről, úgy van, kertekről...
ott volt egy fiú...

APA

Istenem! Igaz!

ANYA

De miért kell kiabálnod? Sohasem láttalak még
így viselkedni!...

APA

Valamit megértettem... De *nem tudom*, mit.
Igen, igen, de... emlékezni
akarok...

ANYA

Várj, hozok kávét. (E)

APA

Minden ezzel az álommal kezdődik.
Egy álommal, amelyre viszont nem emlékszem.
Vagy inkább minden *újrakezdődik*- ha ugyan kezdődött valaha
bármilyen is az életemben... az életemben, amelyben
ez a valami... valami újdonság...

Félig még a sötétség mélyén tapogatózom a
reszkető kezemmel.

Aztán kiemelkedem belőle, és mit látok?

A tóparti villám kertjét.

Ott a tulajdonosi tekintetemnek gyűlöletesen
ismerős hegyeket: amott, Milánó felé a
gyárakat - szép, csendes gyárak,
tiszták, mint a rétek: vasárnap délután van.

Ki vet számot ezekkel a dolgokkal?

Egy férfi, aki abból az álomból újra megszületett?

Én többé nem vagyok pusztán csak én. Mi az, ami még hozzám
adódott?

Valami, ami voltam már, vagy aminek még csak lennem kellett
volna?

De milyen újszerű itt minden köröttem!

Mintha, míg aludtam, esett volna...

úgy, mint az évszakok változásakor...

a tavasz utolsó, szomorú napjaiból egyenesen a nyár közepébe...

Én meg, aki, mivel aludtam, nem is voltam jelen, most
ide pottyantam, a saját házamba, ebbe a házba a
nyár közepén, idegenek közé.

Bizony, a vér dobol a fejemben, egy próféta
szemével láttatja velem a jövő sűrű nyarát.

Hogyan változhat meg ilyen hirtelen, kérdelem magamtól,
egy annyira szilárd, régi állapot? Amely kis ideig még megmarad,
ez természetes, az újban is,
hihetetlenné téve magát és az újat is.
És így aki ebben a személyben él (én!),
kis időre, távolodva bár, szemlélődőn még ott marad.

És én még nem is tudom, mi történik!
Ezért nem is tudok igazán szenvedni miatta.
Az egyetlen dolog, ami fájdalmat okoz,
az a tárgy, amely a fejemtől a szívemig
egy vas hidegségével egész testembe belefúródott.

ANYA (visszajön)

Jobban érzed már magad?

APA

Nem!

ANYA
És eszedbe jutott már az az álom?
APA
Nem.
ANYA
Egy kicsit mégis visszatért beléd az élet...
APA
Talán...
ANYA
Gyere, idd meg ezt a kávé...
APA
Nem lesz tőle még rosszabb?
ANYA
Ugyan már! Idd csak meg...
APA
Kik jönnek ma?
ANYA
Akik szoktak - meg néhány fiú, a *fiunk*
barátai...
Mi van veled? Megint rosszul érzed magad?
APA
Mint valami nyomása szívemen... A szokásos
remezés, és valami forrás az agyamban...
Hogy pont egy infarktus volna? Mit gondolsz,
így szokott jönni?
ANYA
Oh, Istenem, elég már ebből a szorongásból! Hohó,
éppen itt van, az emlegetett számár, a fiunk...
És teljesen egyedül?
Ja, a faluban járt, a szerelőnél,
megnézte a motorbiciklijét (mondta is nekem
ma reggel... *méltóztatott* megmondani).
APA
Miért áll meg a kert végében?
Nem jön ide?
ANYA
Menj és kérdezd meg tőle te, talán nem tudod, hogy milyen?
APA
Egészen meggörnyed, másfele
fordul...
ANYA
Ez csak a szokásos testtartása: mindig kész,
hogy meglépjen, leléljen, eltűnjön.
Ja, a labdát kereste. Egy bokor alá
gurult. Nézd csak, ott játszik, teljesen egyedül.
Jobb is, hogy rövidnadrág van rajta.
Te meg mit csinálsz? Talán elvárásoltak?
Mit nézel?
Megint rosszul vagy?
Felelj már!
APA
Mintha... úgy tetszett, mintha...
Valami már éppen emlékeztetett volna az álomra
- ha ugyan álomról van szó...
De már jobban vagyok, ne aggódj, jobban vagyok...
ANYA
Akkor ha így van, ha tényleg így van,
megyek, hogy ellássam a dolgomat,
téged meg magadra hagyjak a monológjaidal... (*Kimegy*)
APA
Kérdem magamtól, miért ilyen szőke a fiam?
Lám, csak őrá kell gondolnom: erre a jelenségre,
vagyis: a szőkeség különös jelenségére.
Igaz, vannak szőke felmenőim,
parasztbirtokosok, akik csökönyösen
milánói nyelvjárásban beszéltek. De ennek a gyárörökös
tőkfej fiának a szőkesége olyan, amilyen csak
némely tengerészeké, a népt egyszerű, szolgálalkú fiaie
- akik talán épp e rosszul nyírt
aranyukra oly fennhézázók -, és úgy viselik,
mint valami otromba, barbár sisakot
a homlokukon - mely kérges, akár a tenyerük.
Hogy a feleségem megcsalt volna a ligúriai
jachtunk valamelyik alkalmazottjával?
Vagy valamelyik vidéki villanyszerelővel?

Az biztos, hogy a fiam más fajta,
és tudom, miért.
De mit keresek én őbenne?
És miben áll ez a keresés? Egyelőre a nézésben:
bár soha, semmilyen tárgyon nem ütött léket még semmiféle nézés.
De ez a szörnyű szőkeség,
az arany-spenót, mely a homlokába hullik,
hanyagul, mint egy divatosan rongyos ruha,
túl bő és mindenütt lóg,
túl gyerekes
- oh, lombard méltóság!

Az a szörnyű szőkeség, amely nem az enyém.
Itt van, itt van egészen közel, akár meg is érinthetném,
és mégis egy másik elemhez tartozik,
mint egy ketrecbe zárt madár, amely az égé.

Valami fejbe vert, mint egy kalapács,
itt remegek,
mint egy lámpaoszlop!
És minden rezzenés... egy lépés
a borzalmas alkonyat felé, amely más fénybe helyezi az életem.

Bizony, ez az, igen...

Ah!
segítség!
Aaaaaaaah! Igen... Megértettem, a fiamban
folytatódik az álom! Igen!
De mit álmodtam?
Vissza kell emlékezniem rá, istenem, hogy tisztázzam...
hogy tisztázzak...
valamit, aminek, akár örömteli, akár borzalmas,
mindenképpen meg kell történnie...

FIÚ
Szia.

APA
Szia, ülj le egy pillanatra.

FIÚ
Tulajdonképpen el kellene mennem...

APA
Persze, magától értetődik...

FIÚ
Jó, akkor maradok.

APA
Remélem, jobban belegondoltál
abba, amit tegnap mondtál.

FIÚ
Nem, papa, egyáltalán nem gondoltam rá.

APA
De hát ez képtelenség, előbb fejezd be legalább a tanulmányaidat!

FIÚ
A tanulmányaim arra készítene fel,
hogy elfogadjak mindent,
ami már készen állta számomra:
de nem merítettem már ki ezt a témát?
Igazán telhetetlen vagy - még enni is
te akarsz helyettem? Holnap és mindörökké?

APA
Mindenesetre túl korán van még ahhoz, hogy végleges
döntéseket hozz. Lehet, hogy igazad van,
de ne éged fel a hidakat, amelyek ahhoz a híres holnaphoz
vezetnek!

FIÚ
Polgári vagy, demokratikus, megértesz engem.
De én nem akarom a megértésedet! Mint tudjuk,
az sokkal veszélyesebb, mint az értetlenség.

APA
Tegnap este is ezt mondtad,
a szép kis vallomásod pillanatában.

FIÚ
Akkor ma is megismétlem neked,
mert látom, hogy előlről akarod kezdeni.

APA
Hát nem tudod, hogy az apák legnagyobb öröme az,

ha látják, hogy a fiaik olyanok, mint ők?
 FIÚ
 Tudom, úgy látszik, az apák egyebet sem kívánnak az élettől.
 Jó, ha csakugyan azt akarod, hogy egyformák legyünk, akkor légy te olyan, mint én!
 APA
 Nem tréfáltunk már eleget?
 FIÚ
 Miért? Papa, vedd tudomásul, hogy minél atyaiabbak a tévedések, annál fiúibb az igazság: minél inkább üldözöl, annál jobban elfog a büszkeségem és a nemtörődömség, hogy ügyet se vessek rád, hogy szabad legyek.
 APA
 Büszkeségre és nemtörődömségre nem tudsz majd semmit fölépíteni.
 FIÚ
 Mi jobbat építhetnék még a te gyáraidra?
 Egy kis büszkeség és egy kis nemtörődömség annyit ér, amennyit: a te gyárad úgy, ahogy van, nem ér semmit.
 APA
 Hová méysz már megint?
 FIÚ
 Csak be a házba.
 APA
 A te kis „házbamenésed” is egy módja annak, hogy kerülj engem, nem veszed észre?
 FIÚ
 Nem.
 APA
 Menekülsz, állandóan csak menekülsz.
 FIÚ
 Nem igaz, mindig itt vagyok. (E)
 APA
 Úgy ám, a mi külön magánéletünk egy és ugyanaz. Minden előlről kezdődik hát egy álommal, és minden bizonyos folytatódik... a fiam ismételt felbukkanásával!

II. EPIZÓD

APA
 Mégiscsak emlékezni kell - emlékezni kell arra, amit tegnap, ebéd után álmodtam. Úgy ülök itt, mint egy nyomorék, aki a karját nézi, amin nincs kéz. Nézi, aztán megint csak nézi, de nem vesz tudomást arról, ami történt vele. Mintha a kezén kívül a fejéből is hiányozna egy darab!
 A csonkasága miatt meg nem érez elég fájdalmat, mintha a fájdalom mind a fejének abba az elveszett darabjába szorult volna bele! Így pusztán csak el van képedve. De éppen az elképedés az, ami szorongató, istenem, lévén hogy semmiféle magyarázatban nem reménykedem
 Szenvedek... De nem attól, ami hiányzik (hiszen éppen az elképedés az, ami miatt szenvedek); sőt azért, ami -- ama álom folytán - nem vagyok többé, bőven kárpótol az, hogy végre felnőttem, és amit nem tudok megérteni.
 Annyi bizonyos, hogy az álom... vallásos álom volt, amelyben egy hívást hallottam, ami most nem akar az eszembe jutni. De meglesz az is. Az eszembe fog jutni.
 isten és én bújócskát játszottunk: ő az álomban rejtőzik el, én meg, mint egész életem során, a valóságban.

De ha isten rejtőzött abban az álomban, miért érzek akkora szégyent miatta?
 PAP
 Jó napot...
 APA
 Oh, kerüljön beljebb, tiszteletes úr, foglaljon helyet...
 PAP
 Egy kicsit talán késtem...
 APA
 Ugyan már! Annyi időm van. különben meg csak magamban beszéltem.
 PAP
 Rettenetes meleg van ma délelőtt...
 APA
 Benne vagyunk a nyárban, a nyár közepében; semmi sem áll a nyár útjában: verejtékben és napsütésben fürdőzünk...
 PAP
 Hogy van a kedves felesége?
 APA
 Jól. Ugyanolyan érintetlen maradt, mint húsz évvel ezelőtt, ugyanebben a villában. Úgy értem, ő nem szenved a ...
 PAP
 Irigylem őt: én ugyanis verejtékben úszom... Tudja, nem egészen jó a szívem.
 APA melegtől
 Talán... talán ez az én bajom is!
 PAP
 Oh! Irnádokozunk az Úrhoz, hogy ne legyen igaz!...
 APA
 Milyen szomorú odakinn a vidék.
 PAP
 Annyi nap telt már el eső né kül! ilyen ez a május.... Az ön kertje azonban...
 APA
 Itt van, itt van már megint, a kertben...
 PAP
 Kicsoda?
 APA
 A fiam! Bocsásson meg... A fiam, és ki az ott vele... valaki... Mennyire szőkék ott lenn!
 PAP
 Boldog ifjúság...
 APA
 Ide tartanak... Bocsásson meg, atyám... Nem tudtam, hogy a fiam ilyen hamar hazajön, egy barátnőjével... Bocsásson meg, atyám... Már itt is vannak... Nincs már szükségem önre, egyelőre... Bocsásson meg. Vissza tudna jönni holnap? Holnap ebben az órában? Nem ismerem ki magam ebben a nagy szökevényben... Kik ezek? Bocsásson meg, atyám, holnap látjuk egymást Jó napot...
 PAP
 Hát akkora holnapi viszontlátásra... isten vele... Sajnálom, ha zavartam... (E)
 APA
 Egyenesen ide jönnek, ki tudja, honnan. Ha, ha, ha!
 Itt van a lány is, mint egy kisöcs, aki még nem is serdül, és bálványozza a nagyobb testvérét, aki egy férfi brutális titkát hordozza; és az én fiam a nagyobbik testvér; nem fiú már, hanem fiatal; kész fiatalember, akit fiúnak legfeljebb a sok haja miatt lehetne nevezni, és az arca tisztasága miatt. Magas, mint egy katona; magas, de nem látszik igazán rajta, a vállai szögletes és szent ereje miatt.

AKIK tegnapig a szüleimnek számítottak, vallásosak voltak.
Ez a vallásosság eresztett most újra gyökeret
a lesüllyedésembé,
és új gyümölcsöket is hoz.
Nincs mise, nem szólnak a harangok;
testemben nincs többé alakja annak,
aki az uralkodó katolikus irányát tartja!
Többé nem!

FIÚ
Papa!
Nem gondoltam, hogy itthon vagy,
sohasem voltál itthon ilyenkor!

APA
Nem voltam jól,
itthon maradtam...

FIÚ
Ez itt egy barátnőm...
Mutakozzatok be egymásnak...
Lemezeket jöttünk hallgatni.
Minden hétfőn így szoktuk, mert akkor nincs iskolája.

APA
Akkor, sajnálom, zavarok...

LÁNY
Nem, dehogy!...

APA
Te a fiammal jársz...

FIÚ
Én nem járok senkivel...

LÁNY
Hogy értette ezt?

FIÚ
Mit hogy értett?

LÁNY
Maradj csendben és ne tagadj le!
Hogy értette ezt?

APA
Maga megpróbál elbűvölni engem,
készen, hogy apjával csalja meg a fiát.
Én a pillantásommal elfogadtam a kihívást,
maga meg a pillantásával kifejezte, hogy megadta magát.

LÁNY
Mindez egy pillanat tört része alatt?

APA
Elegendő volt... annyi, mint... Egy, kettő...
négy pillantás, és a „nem” szó.

FIÚ
Lemezt hallgatni jöttünk...

LÁNY
Féltékeny vagy talán az apádra?

FIÚ
Rendben van, lemondunk a lemezekről...

APA
Szó sem lehet róla, hallgassátok csak, én meg elmegyek..

LÁNY
Dehogy, maradjon csak, mi szeretünk beszélgetni.

APA
Miről?

LÁNY
Minderről.

APA
Aztán meg mire jó nektek a beszéd?
Hagyjátok csak, hadd beszéljenek a szegények
meg a törekvő kispolgárok fiai; nektek
nem kell beszélgetek, elég, ha csak léteztek.

LÁNY
Őn bizonyára tréfál.

FIÚ
Egyáltalán nem, komolyan beszél:
ez a filozófiájának az alapja.

APA
Nem! Éppen hogy tréfálok. Azt, amit tegnap
- igazad van - komolyan mondtam, ma tréfából mondom. De
sem én, sem te sohasem értjük meg az okát.

LÁNY
Én viszont meg akarom érteni.

APA
Én pedig továbbra is tréfáljak,
vagy kezdjek el komolyan beszélni?

LÁNY
Tréfáljon!

APA
Nem lesz jó, mert a tréfákozásomban
van az igazságom is (amit egyébként nem ismerek).

LÁNY
Akkor beszéljen komolyan...

APA
Maga látni akarja, amint belefulladok
a neveltségesség tengerébe! Én amióta
csak megszülettem, nem bírok komolyan beszélni...

LÁNY
Akkor beszéljen se tréfából, se komolyan!

APA
Ez az, pontosan így fogok beszélni!

FIÚ
Apám problémás egyéniségként kezd viselkedni.

LÁNY
Akkor viszont már nem polgár, ahogy te mondd.

FIÚ
Látni kellene, miféle problémákról...

APA
Vallási problémákról...

FIÚ
A te korodban!

APA
Nem igazán tudom, milyen korú is vagyok. Valójában
negyven és ötven év között kellene lennem: ámde
én visszamaradtam. Tudatomon kívül esik,
hogy nem vagyok a te korodbeli, hogy nem vetkőzöm
veled együtt a sportpályák öltözőiben,
hogy nem megyek veled a lányokhoz...

FIÚ
Ezek a dolgok a régi beszélgetéseidben szoktak elhangzani.

APA
Te meg vitatkozás ürügyén kellemetlenkedsz.

LÁNY
Valóban ilyen a ti kapcsolatotok?
Mert valami szerelemfélérről van szó köztetek:
ehhez nekem igazán semmi közöm...

APA
Ugyan, dehogy, valójában nem ilyen a mi kapcsolatunk!
Az élet nem ilyen ostoba.

FIÚ
De én fiatal vagyok,
és jogom van a naivságomhoz;
hogy a lázadó fiúk konformizmusát képviselhessem!

LÁNY
Apád ezt nem tagadja meg tőled.

APA
Tegnapig megtagadtam;
ma már biztosan nem. *Nincs mámorítóbb mámor,*
mint a mások szabadságát élvezni.

LÁNY
Az apád sokkal intelligensebb nálad.

FIÚ
Na és, én is sokkal intelligensebb leszek a fiamnál.

APA
Nem erről van szó: hirtelen az Isten által vezérelt
férfi jogait bírom!

FIÚ
Micsoda? Tegnapig felvilágosult voltál és szabadelvű. Az élet olyan
volt, akár egy fogadás. Senecát idézted és Proustot szeretted.
Törvényszerűen voltál intelligens... nem ezek miatt
az új jogaid miatt...

APA
Az életem megváltozott.

FIÚ
És miért?

APA

Talán mert az életem mindig is túlságosan önmaga volt; aztán meg, néha napján, elég egy álom is.

LÁNY

És mondja, mit jelent a vallás jogait bírni?

APA

Mondtam már neked: megrészegegni a másik szabadságától.

LÁNY

És aztán?

APA

Következetesen kell viselkedni... Például... kínozni akarni, valakit, vagy azt akarni, hogy bennünket kínozzanak!

LÁNY

És honnan e nagy fájdalomvágy?

APA

Miért teszi fel neked mindezeket a kérdéseket?

En nem vagyok a maga tanára...

LÁNY

Bocsásson meg...

APA

Úgy' kérdezősködött, már megbocsásson, mint egy kurva.

FIÚ

Oh!...

APA

igen, maga egy kurva visszautasító (az általa kiváltott szánalmat visszautasító) naivságával viselkedik velem.

De én - talán ébren nem így van, de álomban biztosan - nem szeretem őt. Nem érti?

LÁNY

Nem én...

APA

Ha az életet fogadásnak tekintjük (mint azt a fiam igen helyesen mondta), az ember nem érez se szánalmat, se szerelmet senki iránt: hacsak nem az iránt, akinek velünk azonosak az érdekei.

Nos hát, valami széttört bennem.

Az élet többé nem fogadás a számomra...

hanem egy csonk... egy emlék... vagyis olyasvalami, amit nem tudok.

Most tehát már érezhetek szánalmat és szerelmet mások iránt, *mint ahogy azok éreznek, akik botrányt okoznak.*

Hány embert ríkattam és gyötörtem meg,

anélkül, hogy gyűlöltem volna őket! Egyszerűen azért ríkattam és gyötörtem meg őket, mert én voltam a tulajdonos.

LÁNY

És miért gyűlöl most engem, még ha egy kis büntudattal teszi is?

APA

Már a szeme is remeg, elvesztette a felvilágosult regényekből felszedett kislányos arcátlanságát, a képmutató arkifejezést, amellyel kivívta a nemek egyenlőségét. Ha, ha!

LÁNY

Miért gyűlöl engem? Feleljen!

APA

Az ártatlanságáért kellene szeretnem a fiam oldalán, aki maga is ártatlan?

Oh, micsoda illata a liliumoknak és a baloldali újságoknak!

Nem azért gyűlöllek, kedvesem, ami vagy, vagy amit mondasz: hanem azért, amit teszel. A vallás gyakorlati dolog.

LÁNY

És mit teszek?

APA

A fiam mellett vagy.

LÁNY

És aztán?

APA

Aztán elpirulsz, és a szemed még jobban remeg...

Valami rejtegetnivalód van talán?

FIÚ

Most már elég, papa.

APA

Látod? Valami rejtegetnivalód van.

LÁNY

Egyáltalán nem rejtegetem: én és a fia szeretkezni szoktunk.

APA

Ezek szavak. És a valóság?

LÁNY

A valóság...

APA

A valóságot nem lehet kimondani, csak bemutatni. Hogyan válhatnék a szemlélőjévé?

ANYA

Mi történik itt?

Már a kertből hallani a kiabálást!

APA

Látod ezt a kis kurvát? A mi fiunk kis kurvája.

ANYA

Nem lehetne elsiklani egy ilyen... magánügy fölött?

APA

A világerő sem: tudd meg te is, anya, hogy velem együtt te is ahhoz a világhoz tartozol, amelyen ők erőszakot tesznek, amikor valamelyik zugban tapogatni kezdik egymást és csókolóznak, vagy egyenesen hágnak, mint a kutyák. Erőszakot tesznek rajtunk, s hogy megtehessék, *kizárnak* bennünket. Nem érzed te is, hogy... ez *felszarvazott*?

ANYA

Felszar... sosem hallottam még, hogy így fejezted volna ki magad!

FIÚ

Megtért...

APA

Mondd meg inkább, ha van hozzá bátorságod, mert láttam, hogy nagyon bátor vagy, meg vagy elégedve a fiam testének ama részével, amelyet ellop sz tőlünk?

A Lány sír

Menj innen a fenébe, ki ebből a házból!

Mit hittél, hogy megértésre és bocsánatra lelsz?

Menj, és ne mutatkozz itt soha többé!

Fiú és Lány el

ANYA

Mi ütött beléd?

APA

Rendeztem... egy jelenetet!

ANYA

De komolyan, minden tréfa nélkül?

APA

Pontosan.

ANYA

És igazi szenvedély nélkül? Mert az, legalábbis bizonyos fokig, igazolja a jeleneteket is...

APA

Nem követtem sem a világot, sem az érzelmeim szabályain: igazad van!

Senki sem mondhatná rólam:

elkergette a házból a fia kis kurváját

az a bunkó; azt sem mondhatná senki,

hogy egy szenvedélykitérés volt.

Egyáltalán: miféle szenvedélyé?

A botrányos dolgok, mint nagyon is jól tudod,

olykor emelik az ember presztízusát

azzal a nagy titokzatossággal... amelyet a szerelem

(mint azt már megtárgyaltuk) magában hord. De nem ez az én

esetem.

Az éri esetem teljesen új és otromba; s ha most

kicsit ironizálok,

csak veled teszem, mert könnyű ezt tennem.

Én azonban teljesen komoly vagyok.
Azt a lányt *komolyan* kergettem el: olyan fájdalommal,
amely elbutít és tétovává tesz, mint egy vakot.

ANYA

És akkor most?

APA

Érzem, ahogy a könny és a hányadék
együtt tolul a szemembe és a szájamba;
az isten szerelmére, hagyj, hogy egyedül hányjak.
Tudod, hogy egy ideje
újabbon monologizálok?

ANYA

Nem gondolod, hogy beszélne kéne róla egy orvossal? Talán
csak fáradtság - egész életedben úgy dolgoztál,
hogy nem kímélted magad...

APA

Mit oldanék meg veled?
Orvost hívni is botrányos, hiszen
az embereknek nem szabadna megtudniuk. Hagyj magamra,
és légy nyugodt... kicsit már jobban érzem magam...

ANYA

Jó... megyek, és én is egyedül maradok. (E!)

APA

Miatyánk, ki vagy a mennyekben,
én sohasem voltam nevetséges egész életem során.
Szememen mindig ott volt az irónia fátyla.
Miatyánk, ki vagy a mennyekben:
íme, egy fiad, aki a földön apa...
Földön van, nem védekezik többé...
Ha kérdőre vonod őt, készen áll, hogy feleljen neked.
Bőbeszédű. Mint azok, akiket éppen
szerencsétlenség ért, és hozzá vannak szokva a
szerencsétlenségekhez. Sőt szüksége van
rá, hogy beszéljen:

olyannyira, hogy akkor is beszél, ha nem kérdezed.
Mennyi haszontalan jólneveltség!
Egyetlenegyszer sem voltam neveletlen egész életemben.
Kiszakítottam a részem a dolgokból, és *tudtam hallgatni*.
Hogy megvédjem magam, az irónia után a csend segített.

Miatyánk, ki vagy a mennyekben:
apa lettem, és elvirágoztam és immár
gyümölcsöt nem hozó fáid szürkésége,
a napfogyatkozás szürkésége kezded által megvédett mindig.

Megvédett a botránytól, attól, hogy elvesztett hatalmam
másoknak étékül adjam.
Igazán, Istenem, a botránynak árnyéka sem vetült rám soha.
Védve voltam a birtoklástól és a birtoklás
élményétől, ami éppen hogy ironikussá, csendessé
és végső soron támadhatatlanná tett, amilyen apám volt.
Most elhagyta engem.
Oh, oh, jól tudom én, hogy mit álmodtam
azon az átkozott délutánon! Téged álmodtalak.
Hát ezért változott meg az életem.

És most, hogy már enyém vagy,
mihez kezdjek a nevetségességtől való félelemmel?
Szemem a pusztaságom és a nyomorúságom két
szánalmas és csupasz lámpásává vált.

Miatyánk, ki vagy a mennyekben!
Mihez kezdjek a jólneveltségemmel?
Fecsegek majd veled, mint egy vénasszony, vagy mint egy
szegény munkás, amint épp a földekről érkezik, szinte
lemeztelenedve a fillérek öntudatától, amit megkeresett,
s amit nyomban a feleségének ad - miközben kifosztva olyan
marad, mint egy fiú, hiába ősz a
halántéka,
és hiába hordja az idős emberek bő szárú, szürke nadrágját...
Az alacsonyabb sorú emberek szemérmertlenségével
fecsegek majd, amely oly kedves neked.
Boldog vagy? Rád bízom fájdalmamat;
és itt várom a válaszodat,
ahogyan egy nyomorult, jó macska várja

a maradékot az asztal alatt: nézlek, nézlek csak egyre,
mint egy elanyátlanodott és méltóság nélküli kisgyerek.

A jó hírnév, ha, ha!

Miatyánk, ki vagy a mennyekben,
mihez kezdjek a jó hírnevemmel és a végzettel
- amely teljesen egynek látszott a testemmel és a modorommal -,
hogy soha, semmilyen okot ne adjak
arra, hogy a világ rólam beszéljen?

Mihez kezdjek ezzel a váratlan események
bekövetkeztétől oly védett személylél?

III. EPIZÓD

ANYA

De miért ilyen?

PAP

Milyen?

ANYA

Ilyen megszállott, hogy önnel legyen... a vallás iránt...

PAP

Miért, korábban nem volt az?

ANYA

De igen: természetesen hívő volt.
Akárcsak én. Amióta megszülettünk, hiszünk,
sőt gyűlöljük, aki nem hisz.
Mégis, addig a pillanatig...

PAP

Hiszen ennek csak örülni lehet.

ANYA

De már dolgozni sem jár be! Ön jól tudja, hogy az összes
milánói gyáros között ő volt az egyik a kevés közül,
aki maga is dolgozott.

Ugyanaz volt a munkaideje, mint a munkásainak,
és minden alkalmazottját úgy kezelte, mint kollégát.
Mindegyikőjükéről tudta, mennyit keres, tudta, kinek
van kocsija és kinek nincs, ki ment el nyaralni és ki
nem,
talán éppen, mert sok gyereke volt.
Tudta, ha valakinek a szükségesnél többje volt.
Úgy dolgozott, mint a többiek, többet, mint a többiek.
Akárcsak az apja, ő is régmódi volt, és úgy mondta,
az ő gyárai épp ezért a legújabbak az összes közül -
a legemberibbek - az esti iskolákkal,
az összes gyerekeknek járó óvodákkal. Most meg?
Hogy Istenhez imádkozzon, nem megy többé a gyárba.
És ha csupán imádkozna Istenhez!
Egyszerűen beteg, csak egy beteg viselkedik így!
Meztelenre vetkőzik a sötétben, ott áll órákig
meztelenül a padlón: elalvás előtt, és mielőtt
megkezdí a napot,

ezernyi szertartást végez, mint egy vadember; mintha
Isten valami elűzni való dolog volna, úgy imádkozik,
mintha kötelező volna - mintha órábérben imádkozna.
Mintha egy gondolatot akarna elűzni, mintha kábítószerral
élne. Állandóan be van csukva a szeme, és ha kinyitja,
azonnal hány.

Minden reggel és minden este így telik.
Csak akkor jön ki a szobájából,
amikor a fiunk itthon van, de csak hogy gyötörje...

PAP

Ő ezen a módon tesz tanúbizonyságot
istenről, és így kér tőle segítséget is...

ANYA

Orvost kellene hívni hozzá, nem papot!

PAP

Én azért jövök, mert ő akarja,
s ha nem akarná, keresném...
De most magára kell hagynom, asszonyom,
hittanom van, és a gyermekek várnak...

ANYA

Persze elfeledkeztem róla, hogy még vidéken vagyunk:
csak egy hétvégére jöttünk ide,

és egész nyárra itt maradtunk: és ki tudja,
meddig tart még!
APA (*belépve*)
Hol a fiú?
ANYA
Ott van, éppen most jött.
Megyek, idehívom hozzád.
APA
Akarjátok tudni?
Mindenről isten tehet.

Anya és Pap el

FIÚ
itt vagyok, papa, mi van?
APA
Semmi, csak látni akartalak.
FIÚ
Mindig itt vagyok.
APA
Nem,, éppen hogy nem vagy itt soha... Mindig távol vagy.
FIÚ
Reggel iskolába megyek, este meg moziba,
ebben az átkozott faluban, ahol más nincs is.
APA
Nem igaz, nekem mindig hiányzol. Reggel
felkelek, és nem vagy. És akkor
a szobában kell maradnom, lehunyt szemmel,
mert különben olyasvalamit látok, amit nem szabadna látnom.
Várlak este, és sohasem jössz.
Alig várod, hogy elmehess!
FIÚ
De ez nem igaz, papa, nem igaz.
APA
De, igaz. Te nem tudhatod, mert
távol vagy, nem vagy itt, hogy várjál.
Mert te tudod, hogy hol vagy, én viszont nem tudom.
FIÚ
Mondtam neked, hova megyek.
APA
Hogyan higgyem el neked?
FIÚ
Mi mást kellene még tennem?
APA
A te korodban annyi mindent tehetsz,
különösképp olyasmit, amit nem szabad tenni.
FIÚ Mit?
APA
Ne mondasd ki velem! Íszonyú volna,
miközben apád rosszul van, egyedül istenével,
aki nem hallgatja meg, és nem tarthatja nyitva
a szemét, hogy ne sírjon és ne hányjon.
FIÚ
Ezt én tudom, és szeretlek.
Újra elkezdtem a tanulást, ahogy akartad.
APA
És miért?
FIÚ
Hogy örömet szerezzek neked.
APA
De én nem vagyok öregember, sem pedig beteg!
Örömet szerzel nekem, hogy megszabadulj tőlem.
És most, hogy rosszul vagyok, most,
hogy egy lesajnált apa vagyok - nem is apa többé,
de szinte fiú, egy férfi, aki elvesztette a férfit
magában, nem dolgozik, nem harcol többé, mert nem is tud -,
most, mondom, könnyű újrakezdened a tanulást,
és elfogadnod egy kiváltságos ember életét!
Nincs többé okod rá, valóban, hogy szembehelyezkedj apáddal!
Két vetélytárs közül az egyik meghalt - én!
Kivel kellene harcolnod?
FIÚ
És ha így volna is? Nem ez a valóság?
Amelyhez a szájalom, akár jó, akár rossz, hozzátartozik?

APA
De nekem nem kell a szájalmad, ostoba.
Nem te mondtad nekem valamelyik nap
a kertben, egy vasárnap délután
(nincs erőm emlékezni - és be kell hunynom
a szememet és visszatartanom a hányingeremet, ha beszélek róla),
nem te mondtad nekem: Hasonlíts rám?
Hasonlítani akarok rád, és aki rád hasonlít
- jól tudod -, nem viseli el a szájalmat!
FIÚ
De te követeled ki magadnak! Miféle bátorsággal
tagadhatnám meg, mástól vagy magamtól?
APA
Rendben van, ne beszéljünk róla többet...
Emlékszel, hogy amikor kicsi voltál (vagy csak
két vagy három évvel ezelőtt?)... Emlékszel, hogy megtetszett
neked egy kés? Az indiánok kése?
Sohasem ajándékoztam neked akkor, mert félttem,
hogy megsebzéd magad vele... De most már nagy vagy:
s ha maradt benned valami abból a fiúcskából,
ma adom neked azt az ajándékot. Nézd csak!
Mevásároltam. Tetszik? ilyen volt
Winnetué vagy Buffalo Billé, nem emlékszel?
FIÚ
Pontosan olyan, igen, köszönöm papa!
APA
Ígázán tetszik?
Vagy szájakozásból mosolyogsz?
FIÚ
Dehogysis, valóban boldog vagyok!
APA
Kérhetek.. most tőled egy szívességet?
FIÚ
Mondd csak...
APA
Már megint kezdesz elkomorodni - soha
nem kérhetek tőled semmit...
FIÚ
Hányszor kell még elismételnem, papa,
hogy őszintén szeretnék a kedvedben járni...
APA
Akkor ma este korábban gyere haza:
hétre, *pontosan hét órára*.
Megértted? Sőt most akár
azonnal elmehetsz, és akkor
pontosan hét órára újra itt lehatsz!
FIÚ
De miért? Ha akarod, megtehettem, de miért?
APA
Arra kérek, tedd meg, anélkül, hogy értenéd...
FIÚ
Ahogy akarod...
APA
Valami mást is kérek tőled... Amikor megjössz,
egyenesen a *dolgozószobámba gyere*,
azonnal keress meg, hogy egy kicsit velem légy.
Elküldöm anyádat,
és egy kicsit egyedül leszünk. én meg te, az egész házban.
FIÚ
Így teszek, ahogy egyébként minden este teszek,
amikor jó éjszakát kívánok neked, nem?
APA
Tetszik a kés? Próbáld ki! Húzd ki
a tokjából...
FIÚ
Szép... sokáig ez volt az álmom.
APA
Próbáld ki...
FIÚ
Most előlről kezded?
APA
Dehogy! Egyáltalán nem érted a tréfát!
Menj csak el, most - menj,
hiszen hamarabb kell hazajönnöd... ha neni mész, hogyan akarod
élvezni a szabadságodat?

FÍÚ
Akkor nem megyek el...
APA
De menj, menj csak, menj... a késéddel a zsebedben,
mint Don José. Menj el, egyedül
szeretnék maradni - és imádkozni.
FÍÚ
Ahogy akarod, ahogy akarod! Az esti viszontlátásra, papa... (El)
APA
Imádkozni... igen, kétségtelenül egyike a sok rossz ízlésre valló
és közönséges megoldásnak, amelyet, miközben magamban
az ő életét élem, az én társadalmam kínál nekem:
na, fiam,
most majd alaposabban el kell számolnunk
- nekem és neked; keményen meg kell mérkőznünk majd
a rossz ízléssel és a közönségességgel!

IV. EPIZÓD

APA
Hány óra van?
ANYA
Nincs még hét, jó negyedóra
van még addig. De micsoda ötlet...
APA
Halgass! Csend!
Mi vagyunk mi ketten?
Mi jobbat tehetnénk még?
Az a közönségesség, amellyel a gyakorlati és mindennapi
dolgainkban élünk - amelyek gyümölcsöt és hasznot hoznak -, az
ugyanaz a közönségesség, amellyel az eszményi és haszontalan
dolgok gyakorlásában élünk:
amelyek az ég adta világon semmit nem eredményeznek,
legfeljebb spiritiszta cselekedeteket
(amilyen az imádkozás), vagy amelyek teljességgel
értelmetlenek - mint amilyen az is, amit éppen csinálunk.
Van talán valami különbség egy normális
katolikus gyáros
meg egy őrült katolikus gyáros között?
Már csak azért is, mert a közönségnek, aki, közelről
vagy távolról, de ítél, nincs más mértéke, csak az egyszerű
közönségesség.
ANYA
Oh, mikor fejezed már be ezt a szörnyű játékot!
APA
Miért?
Amióta csak elvettelek, attól az első éjszakától kezdve
szabályosan az ágyunkban szeretkeztünk,
és mindig éjszaka, szabályosan. Ma alkonyatkor és
a dolgozószobám szőnyegén fogjuk csinálni... és
az ajtót sem zárjuk kulcsra...
ANYA
De ez képtelenség...
APA
Pontosan, akárcsak az, hogy őrült vagyok: még sincs
semmi különbség ahhoz képest, amikor még normális voltam.
Hányszor megcsaltuk egymást, kétségtelenül:
egyszerűen csak polgári hagyományból; háromszögeket
alkottunk mások feleségeivel és férjeivel, olyan emberekkel,
akiknek a teste nem kerül sokba, kurvákkal vagy sofőrökkel -
és ez volt a normális.
Most belép az őrülség:
és én arra gondolok, hogy veled magaddal csallak meg.
Nem tetszik?
ANYA
Ez agyalágyultság.
APA
De szép. A nappali magaddal
megcsalom az éjszakai magadat;
meztelen magaddal egy szőnyegen
megcsalom az ágyban fekvő, hálóingos magadat;
a nyitott ajtónál alattam szétterülő magaddal
megcsalom a zárt ajtó mögött alattam szétterülő magadat.

A koraőszi alkonyatok ismeretlen
fényében. Pontosan hét órákor.
ANYA
De ha jön valaki... és ránk nyitja az ajtót...
APA
Ugyan ki?
ANYA
Egy inas... a fiunk...
APA
Ugyan, egy inas nem jön be csak úgy... A fiunk meg,
tudod... ki tudja, hol jár ebben az órában! Láttad talán
valaha is hazajönni *hét órára*?

Kockázat, tárgyilagosan nézve, nincs:
legfeljebb mint gondolat. De gondold csak el, milyen mámorító
kockázatot, hogy meglássanak bennünket,
miközben...
A szemek, amelyek esetleg meglátnának, és természetes
szeméremmel csukódnának le, vagy
legfeljebb csak elmosolyodnának.

De nekünk!...
ANYA
Rendben van: nem! Úgy döntöttem, hogy nem.
Ha ilyen problémáid vannak, itt, helyben úgy döntöttem,
hogy egyedül kell elrendezned őket... Minden jóakaratom mellett...
APA
Akkor nem teszed meg, amire kérek?
ANYA
Nem!
APA
Hát nem látsz engem? Nem látod, hogy olyan vagyok, mint egy
gyerek
- egy beteg gyerek, aki meg akar gyógyulni?
Kialakítottam a tervemet, pontról pontra,
mint a vadászok, akik csapdát készítenek,
lombokat tesznek rá, hogy elfedjék,
lapulnak a fűben, és várják a vadat...
Az meg nem tudja... csak kóborol a világban... miközben
a sorsa már eldőlt...
ANYA
Az a vad nem én leszek.
APA
Ugyan, dehogy! Nem rólad beszéltem!
Te csak a lomb voltál a csapda fölött...
ANYA
Akkor annál jobb.
APA
A megmaradt szerelmünkre kérek...
ANYA
Ha már itt tartunk, én egy olyan férfit szerettem,
akinek remek humorérzéke volt, aki ismerte
a csend értékét; egyszerűen nem lehetett megsérteni;
kimért volt; akiről a többiek, mint mindig is mondtad,
nem tudták megállapítani, vajon mi az, amit akar...
APA
Akkor legalább egy kis szájalom legyen benned irántam...
ANYA
Igen, legfeljebb...
APA
És nem elegendő már az is?
ANYA
Nem, jól tudod, hogy a szájalom
erőtlen érzés, és elsősorban
azt kell kielégítenie, aki érzi.
De látom, Istennek hála, hogy mosolyogsz...
APA
Oh!
Mondd: ki világosított meg?
Ki sugalmazta neked ezt a visszautasítást? Ezt a „nem”-et?
Oh, boldog pillanat, amelyben elhatároztad, hogy nem
engedelmeskedsz nekem!
Te... teneked semmi közöd nem volt hozzá! Semmi közöd, micsoda
ostobaság!
Te kívül estél ezen a történeten!
Úgy volt szükségem rád, mint egy haszontalan eszközre!

Ennek az eszköznek az ötletén keresztül...
pontosítottam a tervemet... És most,
hogy a terv megszülethetett... megfogalmazódhatott...
rád, aki az ürügye voltál,
nincs szükség többé...
Pontosan hét órákorén leszek itt, egyedül.

ANYA

Jobb is így...

APA

Igen! Igen!
Íme, a kihalt kert,
amelynek a végében kis idő múlva feltűnik majd.
Miért szeretem annyira őt?
Miért teszem mindezt?
Ha nem a fiatalsága miatt,
amely a maga ártatlan és türelmes
erejével mindig zavaros, akárcsak a még be nem vallott
vágyával, hogy termékenyítsen - ez teszi a még zsenge
fiút férfinál férfiba férfivá;
ha nem a barbár szőkeje miatt,
amely mint egy magányos szökőkút hull vissza
a homlokára - a gyermeki sörény miatt,
amikor kissé már piszkos, vagy amikor
tisztá és puha, mint a selyem...
akkor olyan volna csak, mint bármelyik férfi: sőt -
közönségesen prózai volna! *Én és ő hasonlók vagyunk.*
Két akármilyen férfi.

Mert, *amennyiben férfi*, nem is annyival jobb nálam,
ugyanolyan bizonytalan, mint én,
egyszerűen egy fiú, aki hasonlít az apjára,
alapjában véve már öreg, mint
az uralkodó apák fiai valamennyien. Már amennyiben férfi.
Amennyiben viszont fiú...

De itt van már, ott jön,
a kert végében, örökön ott,
az engedelmesége hozza ide
és a pontosság! Lehetséges egyáltalán,
hogy a barbárok, akik mindig készek rá, hogy eltűnjenek a
síkság határán, a folyók mentén, készek rá,
hogy anyaföldjükre térjenek vissza, kedves csődőreikhez,
és még vadabb társaikhoz...
lehetséges, hogy a barbárok,
akik annyi szenvedést okoznak,
pontosak tudnak lenni?

És engedelmesek? És alázatosan hűségesek?
Épp most érkezik, *ahogy* megígérte *nekem*.

Egyszerű hazatérésének lépteiben
hozza a teljes titkát;
rendesen, pontosan, időtlenül, olyan báj
birtokában, amelynek folytán mindent megengedhetne magának,
alázatosan nyitja és csukja a kertkaput,
végigjön a kerten
a bennünket összekötő kora ősz friss levegőjében,
közeledik a ház felé, énfelém!
Nem tudja még, hogyan talál majd az apjára...
Szeplőtelen és makacsul konformista fejében
nem fordulhat meg még zavaros gondolatként sem
egy meztelen, szeretkezni kész apa képzete, aki alatt
viszont nincs ott az anyja. Így fog rám találni
mégis, meglátja a nemi szervemet... amelynek szerepe legalább
tisztá lesz majd... minden célszerűséget
nélkülöző... mint a gyermeki
önkielégítések során, pontosan úgy... amikor a fiú
a markában már egy apai szervet érez, amely azonban nem
rendelkezik még a megtermékenyítés
kiváltságával és kötelességével
akárcsak egy hatalmas fa, árnyék nélkül.

V. EPIZÓD

RENDŐRFELÜGYELŐ

Itt van a fiatalúr, nem ment messzire.

APA

Köszönöm, felügyelő úr!

RENDŐRFELÜGYELŐ

A la speziai vasútállomáson találtunk rá.
Halálra váltan, mint minden gyerek,
aki elszökik otthonról. Nem valami jó hely az,
különösen nem egy olyan családból való fiúnak,
mint ő! (Igaz, hóhányó?)
Most az egyszer megúsztatd,
és reméljük, az a ronda éjszaka
mindörökre kiűzött a fejedből bizonyos gondolatokat...

APA

Köszönöm, felügyelő úr.

RENDŐRFELÜGYELŐ

Ami a többit illeti... a formásokat...

APA

Később elintézzük... az ügyvédem bemegy majd...

RENDŐRFELÜGYELŐ

Parancsára... majd később. (EI)

APA

itt van hát a mi kimaradt,
malasztal teljes Don Quijoténk!

FIÚ

Egész éjszaka talpon voltam, szeretnék
elmenni aludni.

APA

Oh, oh, hová tűnt a titokzatosságod?

Úgy olvasok benned, mint önmagamban.

Minden csupa nehézség, nyomorúságos komplexusok, próza.

Problémáid vannak neked, nem malasztod.

Nehéz a tested.

Nem szárnyalsz a titokzatos fiak könnyedségével.

Követsz engem nehéz szívvel a világban. Milánóba.

Milánóból Brianzába. Lelkiismereti problémák.

Konvencionális nyelvezet, hiába az apákat és egész társadalmukat
megvető fiú anarchiája.

Jóakarát. Leleményes ész és egy kis örület nélkül.

Az élet, az eljövendő rend, a homlok éjszakaiások

lehetővével megjelölve; a szegényes éjszakák,

amelyeket - az, aki Király lehetne a csillagok alatt -

szomorú, vidéki pályaudvarok falai és batyuk között töltött.

Az élet minden megaláztatását átéled!

Akárcsak én! Megismerlek!

FIÚ

Ez a következtetés, amire jutottál?

APA

Nem; szeretném meggyűlöltetni magam -- de nem úgy, ahogy egy
apát gyűlölnék.

FIÚ

Ebben senki sem gátolhat meg.

APA

A szőke hajad, addig is. Csapda, amely szétmetéli

a nyers és metsző ragyogásával.

Ha egy kéz simítana végig rajta,

összekarmolná és vagdosna -- mint amikor

elvágoodunk a jégen... Ki adta neked ezt a hajad?

FIÚ

Olyan haj ez, mint akárkié, mert igazad van:

azt választottam, hogy kispolgár legyek,

a maga megoldatlan erkölcsi problémáival,

a maga prózájával, nevetséges

és értéktelen nemességével.

APA

Nem is ismerlek...

FIÚ

Beszélg, talán félsz?

APA

Nem is ismerlek az övedtől lefelé.

Erről soha semmit nem mondtál nekem.

Pedig talán minden ebben rejlik, az is, hogy nem értem, ki vagy.

FIÚ

Túl akarsz menni minden határon,

tudom, de én nem követek ebben!

APA

Addig is ne kiabálj. Túlmenni minden határon?

Ki tudja, talán mégis együtt megyünk túl rajtuk.

Nézd, nekem is megvolt a magam fiúi sora,

az ifjúság. S ha egyszer megvolt, az azt jelenti, hogy el is vesztetted. Akkor most nem lenni fiatalnak, az meg mit jelent? Oh, egyszerű ez: azt jelenti, hogy az ember: gyerek.

Így a te fiatalságod fényében, amely ondóval és nemzészavággal teli, az apa te vagy. Én meg a gyerek. Most értettem meg.

Én vagyok, nem te, a szegény, kolduló gyerek, aki nem tudja, mi is a fiatalság a maga szerelmeivel, mert még meg kell tapasztalnia: és a kezdeti terméketlensége megalázza, mintha bűn volna vagy kitaszítás.

Itt vagyok hát, a fiatalságod lábai előtt, és mint impotens, a potenciájáról kérdezősködöm. A fiatalságod lábainál, ott, ahol még több ifjúság van: az a szörnyű szőke, és a tested, az övedtől lefelé.

Ez az, amiért egy apa rendszerint nem akar tudomást venni a fiáról, és amiért gyűlöli; én viszont épp ezért szeretlek, elkorcsosult apa!

Légy türelmes velem, mint a gyerekekkel szoktad.

FIÚ

De immár a napnál is világosabb, hogy én nem az vagyok, akinek te hiszel: olyan vagyok, mint te, nem veszem észre a fiatalságomat, szégyenkezem miatta, nem beszélek róla, azt hiszem róla, nincs is. Álomban élem csak meg. Nem látom a hajamat. Fájdalmas győzelem a szeretet, és sohasem adja meg a jogaim tudatát.

APA

Ugyan, fiam, minden a szemérem miatt van.

Mit meg nem tesznek, hogy erőszakot tegyenek rajta!

FIÚ

Ne használd ki a megaláztatásomat és az engedelmségemet, amelyhez kényszerből tértem vissza!

APA

Ányyira természetes és mindenki számára közönséges dolog ez, mégis oly meglepő és elképzelhetetlen! Az általános szabály beigazolása egy lehetetlen, teljességgel egyedi esetben!

Ez az, amit nem tudok. Hogyan teszel erőszakot, amikor erőszakot teszel rajta,

a szeméremden - mi a formája ennek az erőszaknak... ennek a piciny, természetes dolognak, amit mindenki csinál: és amiről azt lehet mondani, hogy hatalmas, ritka dolog: mint a halál, amely csak egyszer jön el.

Ez az a dolog, amiben te, aki férfi vagy, mint én, kicsúszol a látókörömből:

túlságosan is természetes jelenség...

FIÚ

Semmit sem tehetek ellene.

APA

De én igen. Látod, az epizód, amely bennünket idáig juttatott, a szökésedhez és a kikényszerített visszatérésedhez, ismétlem, egy tévedés következménye. Tudnom kellett volna jól, hogy az Atya kétnemű! De nem gondoltam erre. Az első ösztönöm sugallatát követtem, amely pedig mindig téves. Nem az én szemérmemen kellett volna erőszakot tenni. Rád szállt át az apai jog, csak te tarthatad azt a markodban, csak te suhogtathatad a hatalom jeleként. Olyasmit tulajdonítottam magamnak, amivel már nem rendelkeztem, amit már nem bírtam kinyilvánítani! Így hát neked tulajdonítottam egy vágyamat, amit te a legtávolibb álmodban sem éreztél. Egy visszájára fordult helyzetben találjuk hát magunkat, a szerepek felcserélésében: a mutatni és látni, az adni és kapni... birtokolni és valakinek birtokában lenni szerepek felcserélődtek...

FIÚ

Megismétlem neked: túl akarsz menni minden határon, de én nem követlek ebben!

APA

Én pedig megismétlem neked: miért ordítasz? Én végtelenül élem meg a tragédiámat, aszerint, ahogy alakul. És alkalomról alkalomra fejtem meg a helyzetek értelmét.

Ez az a pillanat, amikor úgy kell látnom téged, hogy félelmet keltesz a fékevesztett férfiasságoddal: öld meg, öld meg a gyereket, aki látni akarja a faszodat!

VI. EPIZÓD

APA

Aaaaaaah, aaaaaah, aaaaaaaaaaaaaah!

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Jajszavad végén megjelenek neked. Sebeid láza ez, természetesen.

Abbahagyod a jajgatást, és én eltűnök; aztán újrakezdted a jajgatást, és én újra megjelenek.

Jövök és megyek, sebesen, mint a villám, jajszavad végéhez függesztve, te szegény, megkéselt ember.

APA

Aaaaah! És miért? SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Hogy magyarázatot adjak neked arról, ami van.

APA

Rendben, hallgatlak...

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Tragédiákat írtam, mint jól tudod - mivel diákként olvastad még őket. Mint színházi ember tehát nem hozzád beszélek, hanem a szerepedhez: ehhez a belázasodott emberhez, aki dühödten jajgat. Valójában azért jöttem, hogy híreket hozzak neked egy másik szereplőről... és ez a szereplő egy fiú... egy fiú...

APA

Oh, barátom, beszélj hát róla... Talán ő küld téged?

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Dehogy... az igazat megvallva, nem... őt majd te szólítod, s ő engedelmeskedik majd neked; szorgalomból, szokásból vagy jó természeténél fogva, ki tudja. De most ő semmit sem tud rólad (nem is akar). Azután, hogy megsebesített téged, amikor megpróbált megölni a késsel, amelyet te... A magam elhatározásából vagyok itt, a betegágyadnál.

APA

Hát akkor mit tudsz mondani róla (kérek, ne mondj túl kellemetlen vagy fájdalmas dolgokat).

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Mi mást mondhatnék, bocsáss meg, ha nem az igazságot?

APA

Mégis, én... nem tudom, igazán akarom-e tudni.

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Két füled van és két szemed: mint színpadi szerző, akár akarod, akár nem, ezekhez fordulok.

APA

Hát akkor beszélj...

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Rendben: te a fiad talányát
igyekszel megoldani. Ő viszont nem talány.
Ez a gond.

Hogy jobban megértsd, összefoglalom a
tényeket, amelyeket már ismersz. Ragyogó
reggel volt egy kisváros környékén, az én
időmből (sőt,
atyáim idejéből); ragyogó reggel,
amely élesen szemben állt a tragikus körülményekkel,
amelyek holtak csontjaival borították be
azon szomorú irtások egyikét, ahová a városok
ürítik a szemetüket, mely savanykásan bűzlik a napon.
E szerencsétlen város megszabadításának
feltétele éppen egy talány megoldása volt.
Jött egy szépreményű ifjú - és megoldotta!
Ezért királlyá választották.
A város így újrakezdte életét,
a történet folytatódhatott.
Ámde kis idő múlva egy újabb talány bukkant fel
(nem fontos tudnod, hogy mi),
és ez alkalommal ez a fiatalember, aki időközben férfi és apa lett,
nem tudta többé megoldani azt...
Elment hát, miután megvakította magát,
és királyból koldussá lett.
S valóban, nem lehet egynél több talányt megoldani az életben.
Egyébként azok, akik átvették helyét a hatalomban,
érdemtelenül vették át, ravaszságból, gyengeségből, véletlenül,
hiúságból; a történet velük bizonyosan nem haladt előre... Ez
volt az elfogadott. Ami, ha sokáig tart, szétesik, és új,
gusztustalan szörnyeket hoz magával, amelyek aztán
új, megoldásra váró talányokat állítanak... míg
egy újabb szépreményű ifjú nem érkezik, hogy megoldja őket.
De miért mondom el mindezt neked? Oh,
hát azért, mert te megoldani igyekszel egy talányt,
hogy előbbre léphess az életeddel, és talán (ha
olyanok a fiúk és az apák, mint te és a fiad)
még a világ életével is.
De ó, jaj, nem talány az, amely előtt állsz,
ismétlem, nem talány!

APA

Hát akkor? Avassz be ebbe az igazságba,
amelyet értelmeddel ismertél meg!
SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA
Sajnos nem az értelem igazságáról
van szó: az értelem
valóban a talányok megoldására szolgál...
De a te fiad - és ez a lényeg, ismétlem -
nem talány.
Ő titok.

Belép az Anya és az Orvos, Szophoklész árnya el

ANYA

Jajgat...

ORVOS

A láz miatt...

ANYA

Mit gondol, jobban van?

ORVOS

Holnap reggelre kiderül... A sebek
hegesednek...
a láz alábbhagy...

Mindketten el

APA

Aaaaaah, aaaaaah,
aaaaaaaaaaaaah!

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA Te is megoldottad
a te kis talányaidat,

miáltal az életed előrehaladt,
és a hatalmad megnőtt. Talán
megszokásból hitted (hiszen
a világban csak
hatalom, pénz és győzelem van...),
hogy a te fiad is egy
talány. És hozzáfogtál, jóakarattal
tele, hogy megoldjad.
S ha talány lett volna,
bizonyosan meg is oldottad volna.
Vagy a vallás,
vagy az örület révén,
vagy végül, ami a legvalószínűbbnek látszott,
éppen az értelem révén. Nem én,
hanem te,
te hódolsz az értelemnek.
És ismétlem, valóban az értelem révén
oldódnak meg a talányok,
amelyek átkozott módon beborítják a terepet
ember és a valóság fölött gyakorolt hatalma között.
Az értelem, a tudományon keresztül,
évszázadokon át mást se tett,
mint talányokat oldott meg, ugyanígy kisöccse is,
a józan ész. Te gazdag vagy, ember, ki itt nyögsz,
hatalmad van; a világ tebenned nem képezi vita tárgyát;
csorbíthatatlan teljesség van benned; amit úgy értél el,
hogy legyűrted a harc különböző nehézségeit -
az ellenállásokat - ismétlem -, amelyeket a világ az elé állít, aki
akarja őt.

De a nehézség nehézséget szül;
minden megoldás átmeneti.
Mondd meg te! Mit ért el vele az én Oidipuszom,
hogy megoldotta a talányt? Hogy magához vette a hatalmat?
Magához vette és elvesztette.
És hangsúlyozni szeretném, úgy vesztette el,
hogy *nem tudott semmit a titokról.*

A te fiad, mondtam neked, a
titok rendjébe tartozik.

Én saját elhatározásomból vagyok itt.

Senki sem küldött.

Senki sem fogja elmagyarázni nekem soha.
Valami csodás dolog folytán
vagyok itt, hogy felfedjem neked
az igazságot, és kinyilvánítsam sérthetlenségét.

Anya be, Szophoklész árnya el

ANYA

Még jajgat... Forró...

Szegény ember, akiről úgy látszott, egyetlen
szilárd támaszunknak rendeltetett.

Mégis úgy történt, hogy el kellett árulnod bennünket.
Igyekezz meggyógyulni hát, hogy rátalálj a régi útra... (E)

APA

Aaaaaah, aaaaaah,
aaaaaaaaaaaaah!

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Már megint itt vagyok, az elfúló ordításod végén,
újra itt.

Bocsásd meg nekem, ha bölcsességem kissé ironikus;
de te akarod, hogy ilyen legyek,
te, évszázadok iróniájától megrontva,
Cervantestől, Ariostótól, Manzonitól megrontva,
hős, aki óvja magát és mindent leegyszerűsít,
mert az értelem nem akarja megismerni a titkot!

APA

És mi van a fiammal?

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Mielőtt rátérnék, várj. Beszéljessünk.

Miért én vagyok itt, és miért nem Homérosz?

Azért én vagyok itt, mert tragédiákat írtam, és nem költeményeket.

És az én tragédiáimat be is mutatták,
nem csupán olvasták őket.

Mit jelent ez?

Jó, képzeld azt, hogy süket vagy, vagy pedig hogy nem tudsz
görögül;

és hogy a nézőtéren ülsz, a színpad előtt,
amelyen... a Trákhiszi nőket mutatják be.
(Mivel a te eseted nem is annyira Oidipusz hatalomátvételével
esik egybe, mint inkább Herkules temetésével.) Nos hát,
barbár barátom,
akkor is ugyanúgy megértenél; félig
vagy negyedrészt; nem tudom; de biztos,
hogy ugyanúgy megértenél.
Talán bizony nem értenéd
egy színpadi előadásban,
mit mond Herkules a fiának, amikor arra kéri,
vigye a barátaival a hegy tetejére,
és fiúi kezeivel égesse ott el?
De bizony, valahogy csak megértenéd!

APA

Mit akarsz mondani ezzel?

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Várj: rövidesen rátérek a fiadra.
Hadd beszéljek még ebben a csendben,
éjszaka háromkor, az én nagy szerelmemről. A
színházban a szó kettős dicsfényben él, soha
máskor úgy meg nem dicsőül. És miért? Mert
írva s vele együtt kimondva van. Írva van, mint
Homérosz szava,
de vele együtt kimondva is, mint azok a szavak,
amelyeket két ember vált munka közben,
vagy egy csapatnyi összeverődött gyerek vagy lányok a
mosodában,

az asszonyok a piacon - vagyis mint a szegényes szavak,
amelyeket minden nap kimondanak, s amelyek az étellel együtt
szállnak el:

a le nem írt szavak, amelyeknél nincs szebb a világon.
Na már most a színházban úgy beszélnek, ahogy az életben.
Látod? Te most nyögysz, jajgatsz: aaaaah, aaaaah, s a
színházban ez a hang ugyanaz: aaaaah, aaaaaaaaaaaaaah...

APA

De miért mondod nekem mindezeket a dolgokat?

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Mert homályos tudásod van róluk,
ami - mint minden homályos tudás -
a róluk való tudás fényes bizonyosságát adja számodra.

APA

Térj már a fiamra!

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Ha csak költő lettem volna,
elmagaráznám neked pusztá szavakkal!
De én több vagyok, mint költő; a szavak
ezért nem elegendők nekem; az kell még, hogy te
a fiadat úgy lásd, mint színházban; az kell még, hogy a szó
megidézését

az ő hús-vér jelenlétével egészítsd ki,
talán éppen amint a fedetlen tagjaival
- ő vagy valaki más hozzá hasonló, de persze az is
hús-vér legyen - meztelenül szeretkezik. Látnod is
kell, nem csak hallanod;
nem csupán olvasnod a szöveget, amely felidézi őt,
de látnod őt magát a saját szemekkel. A színház
nem csupán a szavakkal idézi meg a testek valóságát,
hanem magukkal a testekkel is...

APA

Nos hát?

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Az ember csak akkor vette észre a valóságot,
amikor bemutatta.

S a színháznál semmi sem tudja jobban bemutatni.

APA

Tehát ha úgy látnám a fiamat, mint...
egy színpadon...

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

A te fiad *már ott van* egy színpadon,
nem vetted még észre? Egy élő színpadon,
amelynek háttéréül Felső-Lombardia igazi tájai szolgálnak,
meg a te szép vidéki villád falai.

Ő neked mutatkozik meg.

De te, ahelyett hogy szemlélnéd őt, üldöződ, hogy megkapd.

Oh, a birtoklás régi, megveszekedett szokása!

Jóakarátulag mondom neked, a te iróniáddal,
amely elválaszt téged az élet és a tudat
valódi erőszakától: a birtoklásnak
ez a régi vágya a te halálad.

A halálad, amelyet senki, soha, sehol nem sirat meg.

APA

Jó, jó, igazad van, ítéld el, de mondd:

az én fiam tehát a valóság,
a valóság, amit szem elől tévesztek,
mégis konkrét valóság, de csak akkor,
ha teljes, elviselhetetlen hevesességében
mutatkozik meg...

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Körülbelül így van.

APA

És nem *megoldanom* kell, mert nem talány:
hanem *megismemem* - vagyis érintenem, látnom és hallanom -,
mert titok...

SZOPHOKLÉSZ ÁRNYA

Így van. Átkozott értelem! Minden megmagyaráztattam.

Azt gondoltam, idejövök, hogy segítek neked, ezzel
szemben szavaim egy új téboly
okai lesznek, amit megrendezel majd tragikusan,
mert azt hiszed, hogy a gyilkost fedezed fel magadban.

Hány hőst figyelmeztettek előre a proféták!

Mindig hasztalan. Ég veled, magadra hagylak; különben is
mindjárt pirkad, ez az az óra, amikor a csend még mélyebb
lesz... Ám valamiféle derengés széttöri a fagyos levegő
kékjét: kis idő múlva

megcsillannak majd az ablaküvegek, visszatükrözve a szomorú
látóhatárt.

Oh, mindig vissza fogom sírni.

hogy tragédiáimban nem ábrázoltam eléggé a

földnek e lélektelen akarátát

az újjáéledésre; ezt a kis rózsaszínt,

a szél e könnyed fuvallását - dolgok ezek, nem szavak. Ó,
jaj!

Kezdődik a napod:

a nap, amelyet úgy akarsz megélni, ahogy elhatározta,
és semmi sem győzhetne meg arról, hogy másképpen csináld.

VII. EPIZÓD

JÓSNÓ

Csak azért jött ide, hogy megtudja, hol van a fia?

APA

Úgy van.

JÓSNÓ

Komolyan?

APA

Legalábbis... azt hiszem.

JÓSNÓ

Adjon egy fotót a fiáról, kérem.

APA

Tessék.

JÓSNÓ

Szép fiatalember: ilyen világos hajtat...

hacsak nem az ellenfény teszi...

APA

Nem, nem, valóban szőke...

JÓSNÓ

Nagyon különleges szókeség ez;

egy kicsit a kikötőmunkások

enyhén korommal szennyezett hajára emlékeztet.

A homlokán a hajszálak hullámot képeznek,

amely alul inkább sötét, felül viszont fénylő; teljes ártatlanság, mint egy szilaj és rendetlen gyerek.

APA

Az anyja nápolyi...

JÓSNŐ

De gazdag családból való.

APA

Igen, nagyon is gazdagból, bár a házukban mindig bűdös volt egy kicsit.

JÓSNŐ

De ez a szőkeség...

Az őseik talán Franciaországból jöttek.

APA

Ki tudja, talán valamelyik elfeledett nevű anya révén. Vagy esetleg, ahogyan ők mondják, valakit a családban „felszarvaztak” - Murat, Garibaldi vagy végső soron a piemontiak valamelyik katonájával.

JÓSNŐ

A született nápolyiak között is vannak ám szőkék!

APA

Ígaz.

JÓSNŐ

Akiknek ez a kis korom ott van a hajuk aranyán, s ha alul megnézed őket, lágy és kicsit piszkos az ölük, és mindig is túl készek a szerelmeskedésre, alvilági kegyetlenséggel és lányos bájjal. A nemiség ott van a szemükben, az ondószag meg a fésületlen és kissé poros hajukban.

APA

Olyan talány ez nála, amit senki sem ismer.

JÓSNŐ

Na, igen, a nők nem. Ki tudja, hányan érintették már, s találták természetesnek.

APA

Én is voltam fiú.

JÓSNŐ

Most meg tudni akarja, hol van.

APA

Igen, ezt akarom tudni.

JÓSNŐ

Pokol szellemei, jöjjetek! Ihlessetek meg, vigyetek el a címre, ahol ez a test - a szőke hajával és a téveteg szeme résein át - ifjúságát élvezzi.

APA

Megtalálta?

JÓSNŐ

Igen, itt van az üveggömbömben. Látja? Fasor, mint bármelyik a város külterületein. A Porta Ticinese vagy a Porta Romana felé. A közepén gesztenyék lombos sávja húzódik. Az ősz arannyal csíkozta: ez az egyetlen szín, de méltó akár Nápolyhoz is a nyár közepén. A távolban ott van egy 18. századi kupola is. Természetesen fejedelmi, és ennek is lesz valami kapcsolata Nápolyval. Mégis körben, bár igen szelíden, az ipari táj uralkodik. Annak az ovális, magas boltívű (bár, Milánó akkoriban falu lévén, kissé szegényes) kupolának az irányában egy falusi ház látszik. 211. a házszám. A fasort, csak a pontosság kedvéért, Cellina fasornak hívják (egy folyó nevével azonos, felteszem, hagyományőrzésből). A második emeleten nyitott, sötétlő ablak. Ő ott van bent.

APA

Cellina fasor 211. Rendben, köszönöm, akkor talán...

JÓSNŐ

Várjon csak, várjon egy kicsit: nem akar további híreket kapni róla...

APA

További híreket?

JÓSNŐ

Csak a címét akarta tudni?

APA

Ezzel a kizárólagos szándékkal jöttem ide..

JÓSNŐ

Különös: ez a négyszögletes fotó azokra a képekre emlékeztet, amelyeket ovális alakúra vágva a katonák sírkövein szoktak elhelyezni.

APA

A katonákén?

JÓSNŐ

Miért, talán nem abban a korban van a fia, amikor egy fiatalember bevonulni szokott?

APA

De igen, tizenkilenc éves. Ám én megtalálom a módját, hogy elkerülje a katonai szolgálatot...

JÓSNŐ

Oh! Ma ez igen nehéz! De önnek *valóban ez a szándéka?*

APA

Persze, miért?

JÓSNŐ

Az üveggömböm...

APA

Az üveggömbje?

JÓSNŐ

Ugyan, múltbeli dolgok! Jövőbeli dolgok! Hacsak... hacsak nem jelenbeli dolgokról van szó...

APA

Miféle dolgokról?

JÓSNŐ

Nagyon csodálkozom: ez egy olyan fejezet, amit Freud is és Jung is elhanyagolt. Valóban, akiket látok, mind apák.

APA

Miért, úgy gondolja, hogy Freud és Jung nem foglalkozott az apákkal?

JÓSNŐ

De igen, csak hogy akkor ezek az apák még fiúk voltak.

APA

Igaz, hogy én a fiam számára apa vagyok. Önmagam számára viszont fiú vagyok.

JÓSNŐ

Na, igen, itt lesz valami nagyapa is valamelyik ágról.

APA

Könyörgöm, ne hogy eszébe jusson megidézni őt az üveggömbjében! Mondja meg a pokolbeli szellemeinek, hagyják ott, ahol van!

JÓSNŐ

Nem, a nagyapának nincs köze ehhez. Az apáknak van közük hozzá, akiknek maguknak is volt apjuk, akiknek volt feleségük, akiknek voltak fiaik és lányaik.

APA

No és?

JÓSNŐ

Hát elég kevéssé ismeretesek a kapcsolatok, amelyek ezen apák és azok között vannak, akik miatt *valóban apák*; ezek, bocsásson meg a banalitásért: az ő fiaik. Erre mindig fátylat borítottak, azzal az ürüggyel, hogy ebben a kapcsolatban csupán bosszúállásról vagy vetélkedésről van szó. A bosszúállás oka pedig a nagyapa iránti gyűlölet volna, míg a vetélkedése az anya iránti szerelem vagy általában a női nemiség. Minden ebben rejlene? Semmi másról nincsen szó? Minden kapcsolatban, mindig van valami más. Épp ebben ne lenne?

APA

Hogyan tesz maga mindent világossá... és prózaivá! Térjen csak vissza a varázslatahoz.

JÓSNŐ

Nem vagyok eléggé titokzatos? Kulturális vonzalmaim és kicsinyes érdekeim volnának? Ígaza van. Egyébként ha valaki apa, az annyit tesz, hogy szereti a nőket.

APA

Csakhogy az utólag nem elemezhető dolgokban mindig ott a titok.

JÓSNŐ

Például az apának a fia iránt érzett szerelmében vagy gyűlöletében nincs semmi utólag elemezhető a féltékenységen és a visszaíráson túl?

APA

Oh, én egyenesen azt mondom, jobb volna, ha a maga mesterségével foglalkozna!

JÓSNŐ

Azt teszem. Ezek valóban csak időn kívüli megfontolások: de az vezetett hozzájuk, amit a gömböm mutat.

APA

Rendben, mondja meg végre, mit mutat a gömbje?

JÓSNŐ

Volt ön valaha Floridában?

APA

Igen, néhányszor, miért?

JÓSNŐ

Oh, nem, tévedtem, nem Florida az, talán Kalifornia.

APA

Kaliforniában is voltam.

JÓSNŐ

Igen, valószínűleg Kalifornia az; de mármint Kanada bizonyos területei is hasonlítanak Kaliforniára; és ugyanígy Németország sok tája is (de lehetne szó egyenesen Lombardia vagy Piemonte valamelyik szegletéről is). Ámde ha kívülről belülré hatolunk, máris kézenfekvő: Nyugat-Európa valamelyik ipari nagyvárosáról van szó.

APA

Voltam mindezek a helyeken - *korábban*.

JÓSNŐ

Látta valaha azt a fényt, amely az atomrobbanás előtt és után keletkezik?

APA

Csak dokumentumfilmekben.

JÓSNŐ

Különös, de ez a fény látszik. igen közönséges fény, nincs benne semmiféle varázs; az operatőrök szórt fénynek hívják. Ellenfény és oldalfény csak a ritka ellenbeállításokban látható - azokban a dokumentumfilmekben... Az ég, amelyen a robbanás végbemegy, szintelen, rendületlenül süti a nap, minden jól látható, semmi titokzatosság. Az úgynevezett sivatagokat is, amelyek a kísérletek színteréül szolgálnak, csak szokásból nevezik sivatagnak: valójában köves, szomorú piszkosfehér színű síkságok a letarolt hegyek lábainál. Mintha egy őrdögi koponya igyekezett volna kiválasztani a lehető legkevésbé emberi helyet (nyilván nem az emberiség iránt érzett szeretettől hajtva). Nos hát az üveggömbömben mutatkozó városnak mind külső, mind belső területein ez a közönséges fény látszik; ami bizonyos kényelmetlenséget... szinte szorongást... félelmet kelt...

APA

Akkor hát?

JÓSNŐ

Minden rendben, minden olyan, amilyennek lennie kell, minden a helyén. Nagy irodabútorok, minden komfort megvan, de bizonyos aszketikus, szinte templomi kopottság. Ismeri ön azt a rendkívül kövér urat, akinek a sertéspofája, mint egy párna, szinte elfedi egyébként finom és lágy, szinte csecsemőszerű vonásait? Az orra kissé pisze, az ajkai húsosak; de kövér, ismétlem, nagyon kövér... Szép árja neve van...

APA

Igen, azt hiszem, tudom, kire gondol.

JÓSNŐ

És ismeri ezt a másik urat is, aki viszont sovány,

bár nem nagyon; egészen normális, az arca jóakaratot tükröz, mint aki éppen honoris causa oklevelet kap; valóban nagyon, nagyon tudatlan, nagyon vidéki benyomást tesz; de ez a vidék

olyan mély, akár a világ,

és hozzá hasonlókkal van tele. Kopaszodó...

szemüveges... meglehetősen sportos,

jó szabászatra valló öltözet - mégis olyan,

amilyeneket a nagy áruházakban lehet megvásárolni... Tudja,

matrózkkék dzsekik...

golfruhák...

APA

Igen, mintha felismerném ezt is.

JÓSNŐ

Rendben. Ezek ketten - a hozzájuk tartozó asszonyokkal -

úgy tetszik, a legfontosabbak közül valók

(egy tábornokkal együtt, aki Morgantéra emlékeztet).

De van még ott vagy féltucatnyi az olyanokból, mint ők.

Köröttük pedig a nagy találkozó teljes csődülete,

a Genfből, Münchenből, Jaltából jól ismert, régi arcok...

APA

És mit csinálnak ott?

JÓSNŐ

Mindegyikőjük egy fiú, akinek fia van.

Akarom mondani: mindegyikőjük apa.

APA

Vagyis?

JÓSNŐ

Szinte mindegyikőjük fia abban a korban van, amikor a katonai szolgálatot szokás teljesíteni...

APA

Nem értem, miféle kapcsolat...

JÓSNŐ

Nini, nézd csak! Ott van ön is, ott középen,

az apák között! Ott van ön is!

APA

Én is? De ha egyszer évszázadok óta rosszul vagyok.

JÓSNŐ

Talán álmodja, hogy rosszul van:

miközben valójában ott van.

APA

Nem lehetséges, hogy az üveggömbje téved?

JÓSNŐ

Dehogynem, mint bármelyik üveggömb.

APA

Akkor helyesbítem a kérdést:

mit csinálunk *mi* azon a helyen?

JÓSNŐ

Ugyan! Hadd hallgassam meg, mit beszélnek (a szájmozgásról olvasom le, mert a gömb néma).

Igen... ez az... Oh, Istenem!

A közelgő háborúról beszélnek...

APA

A közelgő háborúról?

JÓSNŐ

Igen. Vagy mindenesetre olyasmiről, ami a fiatalokat és a halált egyaránt érinti.

VIII. EPIZÓD

APA

Látja, kisasszony, minden egy álommal kezdődött. Én az emberek azon kategóriájába, vagy jobban mondva egy olyan emberfajtahoz tartozom, akik nem vallják be ezeket a dolgokat; és általában el sem

ismerik.

Én bevallom és elismerem őket: de nem biztosíthatom róla, hogy mindez nem pusztán ürügy... nem egyszerűen arról van szó, hogy kényelmesnek találtam mindent egy álomnak tulajdonítani... Ha sikerült egy indítékot körülhatárolni, utána mára végtelenségig lehet beszélni róla: többé-kevésbé ebben áll az én tragédiám.

LÁNY

Szinte semmit nem értettem ebből.

APA

Természetesen. És magának van igaza, nem nekem.

Csak a valóságos dolgokat lehet megérteni; a hivatkozásul szolgálókat nem. Miután körülhatároltam tragédiám első irreális magvát,

valóban, nemcsak regélhetnék róla a végtelenségig - mégpedig őszintén -, hanem egyenesen ehhez mérhetném a teljes emberi tapasztalást, ehhez alkalmazhatnék - és igazolhatnék - bármiféle érzelmet! A maga ártatlan érzelmét is...

Igen, immáron maga is belép az én kitalált tragédiámba - mint egy önkényes mesébe -, ami csupa elvetélt és függőben maradt próbálkozásból állt össze, amelyek egy élet teljességét alkothatták volna.

Most hát maga is egyik szereplője ennek a tragédiának, amely nem nélküli a humort sem...

LÁNY

Köszönöm...

APA

Magát is átítatja annak az álomnak az értelme, amelyből semmi másra nem emlékszem, csak egy állomásra, az apámra, egy szőke fiúra a parkból.

LÁNY

Biztosan azt álmodta, hogy szeretkezik!

APA

Oh, bizonyára!
Attól kezdve, mint Ulixesz, napjaink életének valamennyi gyötrelmének keresztülmentem. Vizsgálat alá vetettem az én valóságomat, amely tehát válságba jutott. Anélkül, hogy valaha is kiejtettem volna a kitagadás szavait - kitagadtam magam a társadalmi osztályomból (vagyis annak jogaiból és a hatalomból). Volt egy vallásos megtérésem és egy idegösszeomlásom. Voltak félreértések köztem és a fiam között. És most éppen apai mezben vagyok itt; de ne féljen, nem hivatalos apai minőségben akarom önvizsgálatra kötelezni magát, és arra kérni, hogy „adja vissza a fiamat”. Csak azért jöttem, hogy kikérdezzem felőle.

LÁNY

Hogyan: hogy kikérdezzem?

APA

Természetesen nem úgy, ahogyan egy felügyelő kérdez ki egy gyanúsítottat...

hanem ahogyan egy vadember kérdezi ki a tüzet vagy egy parasztember az eget, vagy egy-egy tudós tudományának tárgyait: olyan dolgok ezek mind, amelyeknek az értelme tiszta. Itt, ugyebár, nincsenek bűnösök és bírók. Csak azért kérdezek, hogy tudjak, nem azért, hogy ítélek. Azt hiszem, ezt már alaposan megtanultam. És az a valami, amit magán keresztül kellene megfejtennem, az éppen a fiam - egy fiatalember, aki a fiam.

LÁNY

És nekem miért kellene válaszolnom?

APA

Cserébe ajándékozhatnék önnek akár sok pénzt is (tudom, hogy maga nem érzéketlen az atyai készség ilyen eszközei iránt), annál is inkább, mert kedves és szép, akár egy macska, mint egy madárka... De eltekintve a pénztől, a válaszadás szeretete miatt kérem arra, hogy válaszoljon nekem.

LÁNY

Jó játék! De biztos ön abban, hogy tudja, mit kell kérdeznie tőlem?

APA

Oh, hogy honnan is tudom, milyen kérdéseket tegyek fel,

ha egyszer minden úgy kezdődött...

Előbb egy álomban? Hogy vajon az álomban

kezdődött-e a tudásnak ez a vágya?

S hogy ezek szerint nem egy egyszerű talány ez?

LÁNY

Hát valóban, az ön tragédiája egy szép kis zűrzavar, amely végső soron még szánalmat sem kelt.

APA

Ez igaz, de hogyan kellene viselkednem, ha már itt tartunk?

Újra átfutottam a *Odüsszeiát*, nem maradtak már számomra más próbatételek, amelyekkel szembesülhetnék: nincs több megtérés, több kitagadás,

több idegösszeomlás. A valóság, a társadalom, isten és a lelkem megkapták mindazt, amit adhattam és amit akartak. És akkor most?

LÁNY

Oh, milyen szép tavaszi napunk van! Visszavonhatatlanul tavasz van immár! Frissen mosott ruha illata érzik...

és ez a jó meleg a bőrön, amire szinte már nem is emlékeztem... Üljön le! iszik valamit?

Mire gondol?

APA

Valamire...

LÁNY

Mire?

APA

Nem tudom, megmondhatom-e önnek?...

LÁNY

Ugyan miért?

APA

Esetleg megsérthetem... az érzelmeit...

LÁNY

Miféle érzelmeimet?

APA

Azt akarja mondani, hogy nincsenek?

LÁNY Több-

kevesebb...

APA

Hát jó! Akkor erről volna szó...

Ha egyszer én nem tudom, milyen kérdéseket tegyek fel a fiamról,

s így önnek nincsenek válaszai a számomra (miközben pedig én mindent tudni akarok róla). . ha szavak nincsenek rá... (vagy ha vannak, *nem elegendőek*)...

LÁNY

Psz! Csend! Hallgasson!

APA

Mi az?

LÁNY

Hallja? Hallja ezt a fűtyszót ott lent az utcáról?

APA

Ki fűtörészik?

LÁNY

Ő az, ő jön éppen! Mindig

így fűtörészik...

(*Az ablakhoz megy*)

Nézze! Nézze csak, milyen szép kis katonám van nekem!

APA

Ő az...

LÁNY

Ő, a szőke sörényével, erős, mint egy bika, amelyik nincs tisztában az erejével, ingujjban jön felénk, és a cipője mintha mindig ki lenne fűzve, a nadrágja lecsúszva, mint egy kisgyereknek...

APA

Ha a szavak nem elegendőek... Ott a valóság...

Hát ezt akartam mondani önnek. A lehető legteljesebb mértékben látnom kell azt, amii az én fiam...

Válaszoljon, mert érzékelik, már itt is van...

Hol vannak, hol szeretkeznek...

LÁNY
Hohó!
Itt vagyunk, itt szeretkezünk
az ajtó mögött, a szobámban...

APA
És hová rejtőzhetnek, hogy jelen legyenek;
hogyan az élet közvetlen forrásából szerezzek
tudomást...

LÁNY
De mit akar csinálni...

APA
Maga megértett engem, megértett... ne színészkedjen,
könyörüljön rajtam!

LÁNY
Ha, ha, ha! Jöjjön, rejtőzzön el itt,
a konyhában, és nézelődjön a kulcslyukon át.
Hallani... mindent hallani lehet! Ha-ha-ha!

Apa ki

Szia...

FIÚ
Szia.

LÁNY
Halljuk hát: ki vagy te?

FIÚ Hogy?

LÁNY
Miért nézel így rám? Egyáltalán nem vagyok bolond:
azt kérdeztem tőled, ki vagy.

FIÚ
Pinocchio.

LÁNY
És apádat hogy hívják?

FIÚ
Apának.

LÁNY
És anyádat?

FIÚ
Anyának.

LÁNY
Hol születél?

FIÚ
Néhány jóbarát és cseresznyefák között.

LÁNY
A jóbarátok mind fiúk voltak?

FIÚ
Fiúcskák és leánykák.

LÁNY
És mit csináltak?

FIÚ
Játszottak a cseresznyékkal.

LÁNY
Tavasza volt?

FIÚ
Nem, július volt.

LÁNY
Aztán?

FIÚ
Hogyhogy aztán?

LÁNY
Mit csináltál azután, hogy megszületted?

FIÚ
A gyerkőcök növekedése iránt
érdeklődtem - a cseresznyéik, a régi almáik, a szőlő,
a naspolyával és ribizlivel, szederrel és áfonyával
teli kosáráik között.

LÁNY
Kertészkedted?

FIÚ
Igen, hogy kedvében járjak atyámnak,
aki Isten kegyelmét látta a természetben.

LÁNY
Miért akartál kedvében járni atyádnak?

FIÚ
Mert így volt megírva.

LÁNY
Hol?

FIÚ
Nagy, de nem eltűzött életöröm volt ez,
egy derék kiskatona hűségérzete
(ezek az élet könyvének szabályai voltak).

LÁNY
És a te atyádról mi volt ott megírva?

FIÚ
Az ő számára az volt a szabály, hogy várja,
amíg újra megesik valami, ami már korábban megesett.

LÁNY
És hová tűntek azok a gyerkőcök, akik között megszületted,
az ő kis cseresznyéskosáráikkal?

FIÚ
Mindegyiknek meglett az a szerény öröme,
hogy csendes házakban élhetnek szerte a világban.

LÁNY
És nem kérdezed az okát?

FIÚ
Nem. Én egyike voltam azon gyermekeknek,
akik, nem tudni, hogyan,
alighogy megszülettek, már mindent tudnak.
Akkor meg mire való kérdéseket feltenni?

LÁNY
De ha megvoltak már a válaszaid,
miféle válaszok voltak azok?

FIÚ
A szeretet válaszai.

LÁNY
És mi ez a szeretet?

FIÚ
Valami, ami megmosolyogtat, sőt megnevetet
- de jobb nem belegendolni!

LÁNY
Akkor hát könnyelmű vagy?

FIÚ
Igen! De nem azért, mert nem akarok tudni,
hanem mert tudok!

LÁNY
Nem is vagy annyira szerény, tudod!

FIÚ
Egyáltalán nem! Büszke vagyok, mint Don Quijote.

LÁNY
És miért?

FIÚ
Mert fiatal vagyok.

LÁNY
Hány éves vagy?

FIÚ
Kétszáznegyven hónapos...

LÁNY
Akkor nemsokára méz katonának?

FIÚ
Nem, nem megyek!

LÁNY
Akkor börtönbe csuknak!

FIÚ
igen, tengerre néző cellaablakkal.

LÁNY
És mit csinálsz majd ott lányok nélkül?

FIÚ
Úgy csinálom majd, mint a szerzetesek.

LÁNY
igen ám, de azok nem szerelmeskednek,
mert Istenben hisznek: hát te?

FIÚ
Hát én meg nem hiszek Istenben!

LÁNY
De akkor mindenki azt mondja majd, hogy anarchista
vagy, aki olyan dolgokat mivel, amelyek semmire sem jók!

FIÚ
Hát persze, hogy azt mondják! És nemcsak

a korosabb polgárok, de a forradalmi ifjak is. Mindegyik ugyanabba a rétegbe tartozik: a rétegbe, amelyik megszabja azt, amit az odatarozással kezdeni lehet. Ha valaki egy olyan világban, ahol nem szabad nevetni és nem szabad sírni, nevetéssel vagy sírással zavarba hozza őket, tudod, mit mondanak? Azt mondják: ez meg mire jó? Hazudtam: nem vagyok Don Quijote, szerelmem, csak egész kicsit hasonlítok hozzá, és az én örültségem, sajnos, nem más, mint egy kis könnyelműség. Mégis jól tudom: szükségtelen, hogy az igaz szerelem vagy az igaz gyűlölet cselekedetei jók legyenek valamire, nem fontos, ha a világ, amelyet zavarba hozol a túl nagy gyűlöletteddel vagy a túl nagy szereteteddel, végül győztesen kerül ki ebből, s belőled bohócot csinál. A győzelem mindig azé, aki veszít. A győzelmet soha nem ismerik el. A győzelem hasztalan. Befejeződött a vizsgálat?

LÁNY

igen, elfáradtam.

FIÚ

Akkor menjünk át oda. (Ki)

APA (belép, a kulcslyukon át figyel)

Bizony, minden, amit látok, valóságos és tárgyyszerű.

Az értelmetlen tragédiákban is ez történik.

Sőt mindez a szabatosság

annak jele, hogy az, ami értelmetlen,

végül is mindig logikusan oldódik meg.

Fiam, tudod te, mi egy apa?

Megtanítom neked, miközben csókolózol...

alig várva, hogy kioldozd az övedet,

és azt csináld, amit a szemérmetlen fiatalok csinálnak.

Az apák, tudd meg, *mind impotensek*, bármilyen legyen

is a stílusuk és a viselkedésük,

nem olvashatsz ki más a személyiségükből,

csak az impotenciájuk be nem ismert tudatát.

Vegyük a két legközönségesebb esetet: vagyis azt, amikor az apa *nem ismeri*, és azt, amikor az apa *gyűlöli* a fiát.

Az első esetben az apa szinte nevetséges, oly nagy az alázatos cselekvésképtelensége

a jelenségek összetorlódásakor, amiért is *nem akar tudomást venni róla*,

hogy a serdülő fia - aki illetlenségét tekintve

már felnőtt, s azzal együtt oly tiszta -

azért néz körbe, hogy

kenyeret, együttérzést, szeretetet, életet kérjen.

Egy ilyen apa úgy tesz, mintha semmi sem történt volna,

s mintha csak az ő munkája volna az egyetlen fontos igazság:

meg úgy tesz, mintha ivarszervi aktivitásának,

jól felfogható okból, másodvonalba kellene visszahúzódnia a súlyos

társadalmi kötelezettségekhez képest - amelyek az ő nagy

parlamentáris demokráciájából következnek -, szegény koros férfi,

aki úgy fullad meg, hogy nem is csapkod maga körül.

Ám a nagy parlamentáris demokráciák állig fel vannak

fegyverkezve. Ha, Ha! Vegyük tehát azt az

esetet, amikor az apa *gyűlöli* a fiát:

ez az apa az impotenciáját úgy könyvelte el,

akár egy szegénytáblára.

Tábla, amely viszont nem látszik - az ügyvéd tógája

vagy a gyáros mellénye, vagy

a munkás overallja mögött: ez természetes.

De az okok, amelyek miatt fia

társadalmi viselkedését helyteleníti, azért még érvényesek!

Valóban, a fiú jelenléte maga zilálja szét a társadalmat.

A friss, alázatos, kiéhezett himtag

önmagában botránnyos, ha a szülőével vetjük össze.

Fiak ezreit ölik meg az apák: miközben

olykor, nagy néha

egy-egy fiú megöli az apját - ez jól ismert.

De hogyan ölik meg a fiaikat az apák?

Börtönök, lövészárkok, koncentrációs

táborok, városok bombázása révén. Hogyan

ölik meg ezzel szemben a fiak

az apákat? Egy ártatlan test növekedése révén,

amely ott van, új jövevény a régi városban, aki végül is nem kérne mást, csak befogadtatást.

Ó, a fiú az apa elleni harcba --

amit mindig az apa kezd - a testét

veti be, semmi mást, csak a testét.

Tisztasággal teli gyűlölettel teszi ezt, vagy pedig

ugyanazzal a távolságtartó és ironikus kedvességgel,

amellyel most te tolod előtérbe, ezzel a nővel itt, a jogaidat.

Végül tekintetbe kell vennünk azokat az apákat,

akik egyrészt *ismerik* a fiaikat, másrészt nem is *gyűlölik* őket.

Két fajtájuk van: azok, akik *színelik*, hogy *szeretik* őket, de

attól eltérő módon, mint ahogy valójában szeretik őket; és

azok, akik azért *színelik*, hogy *szeretik* őket,

mert egyszerűen nem szeretik őket.

Ami az első esetet illeti, hogy világosabb legyek,

a legsötétebb példát veszem elő.

Ez, amennyire tudhatom, az enyémhez.

Sőt valójában önmagamról beszélek neked:

mert én igazából nem is vagyok itt, jól tudod:

a történet máshova helyez engem, itt

csak a meséjét vetítik ki,

az őrzőgő húsba alászállt szellemet.

Én nem vagyok *itt*, most sem.

Az előadás e pontján,

míg várom, hogy kiömöljön a hasonló vér, a harmincas évek

végének Németországában vagyok, kedves fiúcskám.

Íme, itt vagyok én, a rövid lábaimmal,

csökönnyös gyermekfejemmel,

puha karikatúra, rugóra járó bábú,

amint a díszszemlén felvonultatok egy csapatnyi

bajor vagy porosz fiút, a felsőtestük duzzadó,

szemük még mámoros a zajtól, amelyet a kövezeten

uniszónóban kivert lépteik vernek:

meztelenek; vagy teljesen meztelenek, vagy (fekete) kendőcskét

viselnek a nemi szervük előtt, ám az

annak

sem formáját, sem méretét nem fedi el.

Igazi apák felfedett titkait

felvonultatni egy díszszemlén, ez a fiú-apa álma.

Repes az örömtől, de mindent tagad.

Zászlók lobognak a szabályos fejek fölött.

Jobban mondva, az engedelmisség jeleként kopaszra nyírt fejek

fölött.

De térjünk rá végre a legvilágosabb példákra,

hogy még sötétebben értethessük meg magunkat!

Térjünk rá az egyszerűen csak hazug apákra!

Térjünk rá a normális esetekre, hogy visszavezessük a dolgokat

oda,

ahol érthetetlenül, de valójukban megmutatkoznak.

Hiszen ha az ott (aki voltam) megrikatta az embereket,

az utódai (aki vagyok) bizonyosan nem kacagtatnak meg!

Térjünk rá a Köztársasági Elnökökre!

Térjünk rá az Egyházi Hatóságokra, a Nagyiparosokra!

De a csókok ideje mindjárt

lejár, szelíden és helyénvalóan.

Kiveszem a zsebemből a kést,

amelyet neked ajándékoztam, s amelyet oly helyesen

visszaszolgáltattál nekem.

A világban vannak olyan korszakok,

amikor az apák elfajzanak,

s ha megölik fiaikat,

királygyilkosságot hajtanak végre.

EPILOGUS

APA

Egy tragédia hősnél mindig elérkezik
a pillanat, amikor kissé nevetségessé válik,
s ezért részvétet kelt: Én... benéztem
egy kulcslyukon: íme,
ez az én nevetséges cselekedetem...

KOLDUS

Talán bizony azért tettek húsz évre börtönbe,
mert egy kulcslyukon lesekedtél?

APA

Oh, nem! Mindent el lehet mondani rólam, kivéve,
hogy kukkoló lettem volna!
Én királygyilkos voltam, kedves barátom.
Ha tudni akarod, elmondom, hogy történt:
amint kinyitottam az ajtót, és beléptem,
ő kiabálni kezdett:
„Hagyj békén, és menj innen!” Én meg: „Együtt megyünk el innen!”
Erre ő: „Elég legyen, még megmenekülhetek.” Akkor én
ordítani kezdtem: „Aaaaaaaaaaaaaaaaaah,
mikor ébredtek már fel az álmából...” Végül ő:
„Miért vették el az életem?” - mintha csak: „az ördögbe!”,
mint a Trákhiszi nőkben. A teste fölé hajoltam,
még meleg volt, és begomboltam a nadrágját:
nem akartam, hogy úgy találjanak rá. Így érintettem meg
azt a dicsőséges ölbe bezárult kis szfinxet:
és megértettem, hogy a titka érintetlen maradt.

KOLDUS

Bah! Szerencsére elállt az eső. Akkor hát
itt hagyom ezt a jó kis vagont a holtvágányán,
ezt a jó szénszagot, ezeket a szép kis lámpákat,
amelyek rövidesen kigyúlnak, mint a bűnhődő lelkek,
itt hagyom ezt a magas töltést...

APA

Oh, a pályaudvaroknak mindig is nagy jelentőségük volt az
életemben.

KOLDUS

...és bemegyek a városba, megnézem,
mit menthetnék meg vacsorára. isten vele. (E)

APA

Egy napsütéses napon... napsütésesen, lehetséges ez szerinted?
Ki tudja, hová tűnt az a napsütés...

VASUTAS

Kivel beszélsz? A te Beszari barátod elment már...
Teljesen egyedül maradtál itt, Lövész...

APA

Ba-ba-ba-ba, reszketek és nyáladzom,
akár egy vén ripacs: de megvan a méltóságom,
ha, ha, a vén morgolódo szíve,
aki ha megsértődik, felfújja magát, akár egy pulyka,
de közben a gatyájába vizel (és nincsenek leánygyermekei,
akik kitisztítanak azt, mint Lear királynak). Elimbolygok mindjárt
a szütyőmmel meg a talicskával,
amelyben összegyűjtöttem a rongyait, amelyek az én kincseimet
képezik. Ba-ba-ba-ba, de ha te lebaszol,
nekem, szegény vén szarosnak, miközben dohogok és nyáladzom,
a szemem gógtól fog szikrázni, és a dús
szemöldököm, ott fõn, rángani fog, mint Zeuszé.

VASUTAS

Szevasz!
Nincs időm, hogy téged hallgassalak,
érkezik a vonatom! Szevasz, Lövész,
és add át üdvözlétem Beszarinak, ha visszajön. Nesze ezer líra.
(E) APA

De én jól emlékszem arra a napsütésre.
A teraszok makulátlan fehérek voltak.
Ő nápolyi nemes hölgy: karcsú, mint egy hattyú,
de nyugodt, oh, milyen nyugodt volt,
mindig csak nevetés tört ki belőle,
mindent olyan tréfásnak talált,
mindent olyan humorosnak és jelentéktelennek...

Kedves Beszari, amikor összeházasodtunk, semmiben nem
különböztünk össze:

s valóban, a házasságunk
közmegelegedés tárgya volt, olyan dolog, ami ha nincs,
ki kell találni, soha egy árnyék, a legkisebb árnyék sem,
amely elhomályosította volna visszafogott ragyogását.

És belül sem volt semmiféle ellentmondás:
semmi, ami a maga ellentétét szülhette volna meg,
vagyis azt a mozzanatot,
amelyből a szerelem megszületik.
Nem, mi öröktől fogva ismertük egymást,
ezért sohasem ismertük meg egymást.

Szóval, hogy legutoljára láttam, kedves Beszari,
szinte hórihorgasnak tűnt (mert a korral
lesoványodott): egy értékes bunda borította be
tetőtől talpig, és ebben a bundában olyan ápolt,
olyan kivasalt test mozgott, és olyan
becses ruha borította, és olyan finom ékszerek díszítették,
hogy mint test, mintha már nem is létezett volna. De még
mindig tele volt humorérzékkel:
vagyis azzal a móddal, ahogyan kimutatja a jóságát.

Ki várta volna, hogy halála pillanatában,
mielőtt teljes hosszában, amilyen volt, ott himbálózott volna
a kötélén,

az utolsó szavai ezek lesznek:
„Nem akarom többé szeretni azokat, akiket szeretek?”

Legalábbis ezekről a szavakról
számoltak be nekem: nincs okom sem arra, hogy
elhiggyem, sem arra, hogy ne higgyem el.

Én akkor börtönben voltam.
Érted, Beszari?

Időnként elgondolkodom, mit is jelent egy korszak.
Az az időszak, amelyről beszélnek neked, valóban egy korszak;
a korszak, amikor a fiam fiatal volt.
Meváltoztak a szokások, más volt
a gondolkodásmód (legalábbis így mondták): még a levegőben is
más fény volt, én tudom,
hiszen a tavaszok sem voltak már a régi
falusi tavaszok a gyárak körül; a rétek
sem voltak már olyan alázatosan sűrűek,
nem koronázták őket fűzek és nyárfák, nem tarkították őket
kankalinok.

De ez mind mesebeszéd. A különös az,
hogy a fiam mintha öröktől fogva tudta volna mindezeket a
dolgokat, amelyek számomra olyan nagy újdonságot jelentettek.
Ez a tudása pedig jogokkal ruházta fel,
és a jogai adták a titkát...

Te már tudod, igaz, Beszari, de foglaljuk azért össze: az apák
meg akarják ölni a fiaikat (ezért küldik őket háborúba),
miközben a fiak meg az apákat akarják megölni (például ezért
tiltakoznak a háború ellen, és teljes féktelenséggel megvetik az
öreg társadalmát,
amely akarja azt). Nos hát én, ahelyett,
hogy meg akartam volna ölni a fiamat...
azt akartam, hogy ő öljön meg engem!
Nem furcsa ez szerinted?
Ő meg, ahelyett, hogy meg akart volna ölni -
vagy készségesen és beletörődve, mint az
engedelmes nemzedéktársai, hagyta volna,
hogy megöljék
se megölni nem akart, sem azt nem akarta hagyni, hogy megöljék!
Sem egyiket, sem másikat, érted, Beszari? Semmi nem érdekelt
sem velem kapcsolatban, sem az összes régi és új gyilkossággal
kapcsolatban, amelyek egy apát és egy fiút összekötnek... Vagyis
mindent lerázott magáról,
elment, kimaradt a saját szakállára,
nem vett tudomást rólam, menekült előlem, másutt volt.
Hogy ez volt a lövő, teljességgel előreláthatatlan volt.

Miféle jövő? Te biztosan azt gondolod,
hogy egy már elmúlt jövőről van szó.
Hogy én a dolgokat egy szilárd pillanattól nézem,
amelynek abszolút értéke volna, a háború előtről,
a háborúból, a háború utánról, az ötvenes évekből.
Valójában nekem nem az időrend számít, keverem
egymás közt az évtizedeket: és az előbb meg az
utóbb az én történetírásomban költői
törvényszerűségeknek engedelmességek. De nem
vagyok örült, csak amikor akarok. Apa és fiú
kapcsolatának *szinopszisa*, amellyel magányos
regélgetésem lezártam, a valódi jelenben
érvényes;
és az előreláthatatlan jövő, amely a fegyvert adta a kezembe,
pontosan ez az évtized, amelyben élünk. Hanyatlásba
taszította a múltat,
és időnek előtte uralkodik az embereken.
Az emberek pedig öntudatlanul élik meg,
s a valóságban sokkal inkább a múlt értékeinek halálát
látják benne, semmint az új értékek születését.
Ez megalázza s az infantilis könyörtelenség
szintjére szállítja vissza őket.
És ez az, ami a valóságban a gyilkosává tett
egy akaratgyenge, időszerűtlenül
ártatlan fiúnak (hacsak nem egy emberileg
újszerű ártatlanságról van szó).

A FIÚ SZELLEME

Hé, Lövész, kivel beszélsz te?

APA

Saját magammal, saját magammal, főnök.

A FIÚ SZELLEME

Nem látod, hogy lóg az eső lába, és mindjárt éjszaka van?
indíts befelé a vagonodba! (Ki)

APA

No, kedves Beszarim, mit mondjak neked, mi?

Nem ismerték el az elmebetegséget:

mégis azt hittem,

és ma is azt hiszem (egyidejűleg és anélkül, hogy ez
ellentmondásban állna azzal, amit az imént mondtam neked),
hogy a fiam háborúban halt meg.

Az elmeállapot alibije és az igazság nem zárják ki egymást
kölcsonösen.

Ha alaposan becsavargod ami városainkat, és jól megfigyeled
őket, még mindig látsz rommaradványokat... már-már
az omladékok omladékait...

házakat, amelyek arra ítéltettek,

hogy soha ne hozzák rendbe őket.

És úgy állnak ott mélabúsan annyi év után

az új épületek között, mintha egy elfeledett fájdalom

oázisába veszték volna bele. Úgy állnak ott, mint a túlélők

- ugyan mit éltek túl -, furcsa, piszkosfehér vagy szürke fényben,

ázott vagy éppen nap perzselte fű nyers illatában.

Az én fiam olyan háborúban tűnt el,

amelyből csak az immár titokzatos romok maradtak fenn.

Mi a fenét mesélek itt neked, szegény Beszari barátom?

Az életemet? Egyetlen apa történetét? Oh, nem, mint bizonyára
megértetted,

ez nem egyetlen apa története.

Nem, Beszari, ne menj el, hallgass meg,

nem fejeztem még be... hadd kezdjem

előlről...

SZKÁROSÍ ENDRE fordítása

**Köszönetet mondunk Graziella Chiarcossi asszonynak és a Fondo Pier Paolo Pasolini-nak
a fenti Pasolini-művek közlési jogának átengedéséért.**

